

Doç. Dr. Hasan KAPLAN

Arş. Gör. Büşra ESMER

**CUMHURİYET DEVRİNDE ARAP HARFLERİYLE YAZILMIŞ BİR MESNEVİ: ALİ
BAKİ GÜL'ÜN ASHÂB-I KEHF KISSASI**

**A MESNEVİ WRITTEN IN ARABIC LETTERS IN THE REPUBLICAN ERA: THE KISSA OF
ASHÂB-I KEHF BY ALİ BAKİ GÜL**

ÖZ

Edebiyat, varoluşla türeyen ve gelişen bir olgu olarak yaşama dair pek çok kaynaktan beslenmiştir. Söz konusu Türk Edebiyatı olduğunda bu kaynaklar içinde Kur'an-ı Kerim mümtaz ve müstesna bir yere sahip olup şair ve yazarların eserlerinde ses, ahenk, imaj, sembol, mana ve hayale yön verirken muhtevanın da belirleyicisi olmuştur. Şair ve yazarlar Kur'an-ı Kerim'deki kıssaların aktarımına önem vermiş, kimi zaman müstakil bir eser yazarken kimi zaman da çeşitli münasebetlerle bu kıssaları bir teşbih ve telmih unsuru olarak eserlerinde zikretmiştir. Bu kıssalar içinde Kehf Suresi'nin 9-26. ayetlerinde anılan olaydan adını alan Ashâb-ı Kehf (mağara dostları, yedi uyurlar) kıssası ayrı bir öneme haiz olup üzerine manzum ve mensur pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu noktada Milli Kütüphane 06 Mil. Yz. A 5302'de kayıtlı defterde "Kissa-i Ashâb-ı Kehf" adıyla yer alan mesnevi Cumhuriyet devrinde Arap harfleriyle kaleme alınması yönüyle dikkat çekicidir. Alevi-Bektaşî zümreye mensup şairlerden Ali Baki Gül'ün müellif hattı olan bu mesnevi hece vezniyle yazılmış 140 beyitten müteşekkildir. Bu çalışma, söz konusu eseri ilim âlemine tanıtırken mevcut Ashâb-ı Kehf çalışmalarına bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle "Kissa-i Ashâb-ı Kehf" mesnevisi dış ve iç yapı özellikleri olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiş, ardından mesnevinin tam metin aktarımı verilmiştir. Çalışmanın sonucunda Ali Baki Gül tarafından yazılan "Kissa-i Ashâb-ı Kehf" mesnevisinin mevcut Ashâb-ı Kehf anlatı geleneğinin Cumhuriyet devrindeki muhtasar bir örneği olduğu ancak bazı noktalarda gelenekten ayrıldığı tespit edilmiş ve eser ilim âlemine kazandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Ashâb-ı Kehf, Mesnevi, Ali Baki Gül.

ABSTRACT

Literature, a phenomenon that derives and develops with existence, has been fed by many sources about life. When it comes to Turkish Literature, the Qur'an has a distinguished and exceptional place among these sources, and it has been the determinant of the content while giving direction to sound, harmony, image, symbol, meaning and imagination in the works of poets and writers. Poets and writers emphasized the transmission of the stories in the Qur'an; sometimes while writing an independent work or on various occasions, they mentioned these stories in their works as an element of simile and reference. 9-26 of Surat Al-Kahf, the story of Ashâb-ı Kehf (cave friends, seven sleepers), named after the event mentioned in its verses, has a separate detail, and many works in poetry and prose have been written on it. At this point, the National Library is registered 06 Mil.Yz. A 5302 in the book, the mesnevi, named "Kissa-i Ashâb-Kahf", is remarkable because it was written in Arabic letters in the Republican era. This mesnevi, which is the author line of Ali Baki Gül, one of the poets belonging to the Alevi-Bektashi group, consists of 140 couplets written in syllabic meter. This study aims to contribute to the current Ashâb al-Kahf studies while introducing the work in question to the world of science. In the study, first of all, the "Kissa-i Ashâb-ı Kehf" mesnevi was examined under two sub-headings as external and internal structure features, and then the full text of the mesnevi was given. As a result of the study, the "Kissa-i Ashâb-ı Kehf" mesnevi written by Ali Baki Gül, is a concise example of the current Ashâb-ı Kehf narrative tradition in the Republican era, but at some points, it has been determined that separate from the tradition, and the work has been brought to the world of science.

Keywords: Classical Turkish literature, Ashâb-ı Kehf, Mesnevi, Ali Baki Gül.

Giriş

Edebiyatın çeşitli kaynakları vardır. Söz konusu Türk edebiyatı olduğunda bu kaynakların önde gelenlerinden biri Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim, şair ve yazarlar için yalnızca inanç boyutunda kalmamış, onların eserinde ses, ahenk, imaj, sembol, mana ve hayal bakımından da belirleyici olmuş, kimi zaman da muhtevanın merkezini oluşturmuştur. Bu noktada şair ve yazarlar Kur'an-ı Kerim'deki kıssaların manzum veya mensur aktarımına önem vermiş, kıssalara kayıtsız kalmamış, bunlar hakkında bazen müstakil eser yazdıkları gibi bazen de bu kıssaları çeşitli münasebetlerle birer telmih unsuru olarak zikretmişlerdir.¹ Bu kıssalardan biri de Ashâb-ı Kehf (mağara dostları, yedi uyurlar) kıssası olarak bilinen ve Kur'an-ı Kerim'in 18. suresi olan Kehf Suresi'nin 9-26. ayetlerinde zikredilen olaydır. Bu olayda tevhit inançlarını korumak için zalim bir hükümdardan mağaraya sığınan ve uzun bir süre burada uyuyan gençlerin hikâyesi anlatılmaktadır. Farklı din ve kültürlerde de kendisine yer bulan bu olay², yalnızca klasik şairi etkilememiş, her dönem şiirde bazen bir telmih ögesi bazen de bir imaj kaynağı olarak yer almıştır.³ Şairler, klasik şiirden günümüze kadar bu kıssadan (efsaneden/söylenceden) beslenmişlerdir.⁴ Ashâb-ı Kehf, her ne kadar edebî

¹ Hem yurt içi hem de yurt dışı kütüphanelerinde birçok Ashâb-ı Kehf metni mevcuttur. Türkçe veya Arapça olan bu metinlerin bir kısmı edebî değeri olmayan dinî metinlerdir. Bazıları mensur bazılarıysa mensurdur. Bir kısmı ise kısas-ı enbiya ve fütüvvetname gibi eserlerin bünyesinde yer almaktadır (Koncu, 2012, 13). Ashâb-ı Kehf sadece müstakil bir eserin konusunu oluşturmamıştır. Klasik şairler Ashâb-ı Kehf hikâyesine telmihler yapmışlardır. Bu konuya yapılan telmihler; "Kehf" suresine ve Ashâb-ı Kehf hikâyesine, bir sığınak olarak "kehf" (mağara) kelimesine, köpekleri "Kıtmir"e ve Ashâb-ı Kehf hikâyesinde geçen kişilerin isimlerine yapılan telmihler olarak karşımıza çıkmaktadır (Ayan Nizam, 2013, 496).

² Hint kutsal kitaplarından Mahabbarata'da yedi kişinin peşlerine düşen bir köpekle birlikte riyazet için krallığa ve dünyaya yüz çevirmeleri anlatılır. Yahudilikte altmış ve yetmiş yıl uyuyup sonra uyanan kişilerden bahsedilir. Yedi Uyurlar, Efes'te de mevcut olup Efes şehrine yakın bir mağarada hiç bozulmamış cesetlerin bulunmasına dayanır ve Hristiyan kaynaklarında İslam'daki Ashâb-ı Kehf hikâyesinin ana hatları aynen yer almaktadır (Ersöz, 1991, 465). "Yedi Uyurlar" Hristiyanlar tarafından aziz olarak kabul edilmişler ve Latin Katolik Kilisesi'nde 27 Temmuz'da anılmaktadırlar (Aras, 2013, 151). Ashâb-ı Kehf'in farklı dinlerdeki yansımalarını esas alan tarihsel bir değerlendirme için ayrıca bk. Sert, 2009.

³ Ashâb-ı Kehf üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda Ashâb-ı Kehf'e dair uzun uzun açıklamalarda bulunulmuştur. Tekrara düşmemek ve ansiklopedik bilgiyle okuyucuyu amaçtan uzaklaştırmamak için çalışmanın temelini oluşturan Ali Baki Gül'ün mesnevisi incelenerek, varsa, bu şiirin diğer metinlerle olan münasebeti gösterilecektir.

⁴ Aktaş (2013, 250), hem klasik hem de modern şairin bu hikâyeden yeteri kadar yararlanamadığını düşünür. Ona göre şairlerin elinde bu hikâye zengin mazmunlara kaynaklık edememiştir. "Gerek divan şiiri, gerekse modern şiir elinde Ashâb-ı Kehf gibi çok ciddi bir epistemolojiye dayanan esaslı bir kültür dururken zengin bir mitoloji ve tarih içerikli bu kültürü gerektiği gibi üretememiş ve çoğaltamamıştır. Ashâb-ı Kehf, hakkında zengin mazmunlar üretilen kült bir konu haline gelmeliydi. Bu olmamıştır. Modern şiir de geçmişle kendi arasında olan köprüleri yıktığı için bunu gerçekleştirememiştir. Ama yine de her şeye rağmen modern şiir, bu konuda eski şiire nazaran daha şanslıdır. Bu bağlamda klasik divan şiirinin konuya dar kalıplar içinde bakmasına rağmen modern şiir konuya çok farklı perspektiflerden bakabilme açısına ve şansına sahiptir. Bu bağlamda modern dönemde Hilmi Yavuz ile Murathan Mungan'ın şiiri Ashâb-ı Kehf ile ilgili üretilen en özgün şiirlerdendir."

metinlerde kıssa olarak zikredilmiş olsa da dil ve üslup açısından yer yer efsane, söylence, menkıbe ve mesel özellikleri göstermiştir (Aktaş, 2013, 240). Bunda da sözlü ve yazılı edebiyatta kıssaya dayalı anlatı ve metinlerin oluşturulması belirleyici olmuştur. Anlatıya dayalı eserlerle halkı yönlendirmeyi ve eğitmeyi şiar edinen şairler, kıssanın bu özelliklerinden hareketle olayı müstakil bir eserin konusu kılarak ortaya koymuşlardır. Bunlardan biri de Cumhuriyet devrinin Alevi-Bektaşî zümreye mensup şairlerinden Ali Baki Gül'dür.

Ali Baki, şimdiki adı Gümüştepe olan Amasya'nın Merzifon ilçesine bağlı Harız köyünde 07.01.1897 tarihinde dünyaya gelmiştir.⁵ Annesi Hatice Hanım, Ali Baki 12 yaşında iken vefat etmiştir. Babası, Alevi-Bektaşî zümrede maruf ve meşhur bir isim olan Yusuf Sıdkî Baba'dır. "Pervane" mahlaslı Sıdkî Baba, Hacıbektaş Dergâhı'na Feyzullah Efendi'nin postnişinliği döneminde intisap etmiş ve onun teşvikleriyle Dergâh'ın medresesinde eğitim görerek yetişmiş, dini ilimlerle birlikte Bektaşîlik eğitimi almış bir şahsiyettir (Günaydın, 2008, 156). Eğitim hayatıyla ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Kaynaklardan yola çıkarak onun eğitim hayatında en önemli etkenin babası Sıdkî Baba olduğunu söylemek mümkündür. Sıdkî Baba otuz bir yıl boyunca oğlunun eğitim hayatına önem vermiş, bütün bilgisini Ali Baki'ye öğretmiştir. Babasının bazı gezilerine katılmış, diğer yandan sürekli gidip geldiği Hacı Bektaşî Dergâhı'ndan da bilgisini, görgüsünü geliştirmiştir. Telli sazlardan çöğür ve çura; yaylı sazlardan keman çalan Ali Baki, şiir dersini pederi Sıdkî Baba'dan almıştır (Altınok, 2017, 8).

Ali Baki'nin şiir hayatı henüz on yedi yaşındayken başlamıştır. Şairin oğlu Muhsin Gül, onun şiir söylemeye başlamasını şu şekilde anlatır:

(...) İşte o sıralarda on yedi yaşında olan Ali Baki Gül, Çelebi Cemaleddin Efendi ile birlikte Sivas'ta bulunan babası Sıdkî Baba'yı ziyarete gider. Orada bir müddet babası ve Çelebi Efendi ile birlikte kalır. Bir gün Çelebi, genç Ali Baki'ye;

"Sen de baban gibi deyişler yazıyor musun?" diye sorar. O da;

"Himmet buyurursanız yazarım efendim." der. Çelebi Efendi;

"Himmet gayretin altındadır; sen gayret et." der. Ali Baki Gül ise;

"Siz himmet ederseniz gayret ederim efendim." der. Bunun üzerine Çelebi Efendi hafifçe kızar ve;

"Himmet işini bırak, asıl olan gayrettir. Sen yazmaya bak." diyerek Ali Baki Gül'ü şiire teşvik eder (Altınok, 2017, 8). Ali Baki Gül, bu konuşmanın teşvikiyle çok geçmeden bir deyiş yazar ve Çelebi Efendi'ye takdim etmek ister

⁵ Ali Baki'nin nerede doğduğu konusunda birden fazla görüş bulunmaktadır. Ördek (2020), Ali Baki'nin Nevşehir'in Hacıbektaş ilçesinde doğduğunu söylemektedir. Bunun yanı sıra Mersin'in Tarsus ilçesinde doğmuş olabileceği bilgisi de bulunmaktadır. Ancak Günaydın (2008), Ali Baki'nin oğlu Muhsin Gül'den elde ettiği bilgiler doğrultusunda Ali Baki'nin 1897 yılında Amasya'nın Merzifon ilçesinin Harız (Gümüştepe) köyünde doğduğunu aktarmaktadır.

fakat o sırada Sıdkî Baba oradadır. Babasının yanında şiirini göstermeye utanır. Bir ara Sıdkî Baba odadan çıkınca şiiri Çelebi Efendi'ye takdim eder. Çelebi Efendi şiiri okumaya başlar, tam bitirdiği an Sıdkî Baba içeriye girer. Çelebi Cemaleddin gülererek;

“Sıdkı, Sıdkı, oğlun seni geçecek, çok güzel bir deyiş yazmış.” der. O ise;

“Efendim, himmetinizle geçemez.” deyince Çelebi Efendi;

“Yok yok, geçeceğine kani oldum, bak ne güzel yazmış.” der (Günaydın, 2008, 157).

Altınok (2017, 8), Ali Baki Gül'ün ilk şiirlerinde “Baki” mahlasını kullandığını ancak klasik Türk edebiyatının meşhur şairi “Baki” ile karıştırılabileceği düşüncesiyle mahlasını “Ali Baki” olarak değiştirdiğini belirtmektedir.

Ali Baki'nin şiirlerinden hareketle onun askerlik yıllarında önemli faaliyetlerde bulunduğunu söylemek mümkündür. Ali Baki Gül, 1945 yılında askerliğe çağırıldığını, “İmret Köyü”nde bulunan yedinci postayı 1 Ağustos 1945 günü teslim aldığını şiir defterindeki şu açıklamayla dile getirmektedir: “1945 yılında koruma askerliğine çağırıldım. İmret köyünde bulunan yedinci postayı bir ağustos 945 günü teslim aldım. Orada üç ay telefon başında rapor yazmakla meşgul oldum.” Ali Baki Gül, babası gibi Harız köyünde imamlık yapmıştır. İmamlık dışında askerde öğrendiği terzilik ve marangozluk işleriyle de meşgul olmuş, bunların dışında II. Dünya Savaşı döneminde halka sivil savunma kursu da vermiştir (Günaydın, 2008, 158-159). Ali Baki'nin, aynı köyden Dede soylu Safiye Hanımla (öl. 14.10.1972) yaptığı evlilikten Cemile, Hatice, Zeynep adlı üç kız; Muhsin, Cemil, Hadi, Hulusi adlı üç erkek çocuğu olmuştur (Altınok, 2017, 7).

Türk Halk edebiyatına birçok yazılı eser bırakan Ali Baki Gül, ömrünü doğduğu Gümüştepe (Harız) köyünde geçirmiş, son yıllarında rahatsızlanmış ve Adana'da görevli olan oğlu Muhsin Gül'ün yanına gitmiştir. Tedavisinden sonra köyüne dönmüştür. 24 Aralık 1956 tarihinde Merzifon'un Gümüştepe (Harız) köyünde vefat etmiştir. Mezarı Harız Köyü'nün üst tarafında “Göğce Dede” denilen avlu içindeki ziyaretgâhtır (Altınok, 2017, 15).

Ali Baki Gül üretken bir şairdir. Şiirlerini not ettiği defterlerin yanı sıra eline geçen kâğıt yapraklarına onlarca şiir yazdığı bilinmektedir. Sıkı bir tütün tiryakisi olan Ali Baki, içtiği Köylü ve Ulus sigarasının kâğıtlarına dahi şiirler yazmıştır. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Ali Baki Gül'ün *Divan* ve *Yeni Doğan Mevlid-i Şerif* olmak üzere iki eseri tespit edilmiştir. *Divan*'ı Altınok tarafından *Turâbî Divanı* neşri sırasında tespit edilmiş ve yayımlanmıştır (Günaydın, 2008, 156). Mevlid ise Kardaş (2018, 503-510) tarafından bir inceleme ile birlikte ilim âleminin dikkatine sunulmuştur. Baki Yaşa Altınok (2017), Ali Baki'nin *Divan*'ını farklı şiir defterlerinde yer alan şiirleri bir araya getirerek neşretmiştir. Bunun yanı sıra Altınok (2017), farklı defterlerde Ali Baki'ye ait eserler bulunduğunu zikretmektedir. Bunlar bir defterde yer alan

“Cenab-ı Hakk’ın Ruhlar ile Tekellümü ve Ruhların Ahd ü Misâkı” ve “Kaside-i Hakîki Manzume-i Ali Bâkî” ile başka bir defterde yer alan “Dört Kapı Kırk Makâm”, “Hacı Bektaş Velî’nin Osman Gazi’ye Himmeti ve Hayır Dua Edip Padişah Olduğu”, “Çelebi Cemalettin ve Veliyeddin Efendilerin Vatana Hizmetleri”, “Ehl-i Beyt Sevgisi” ve “Cem İbadeti” başlıklı metinlerdir.

Ali Baki Gül’ün Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 5302’de *Mevlûd-i Şerîf* adıyla kayıtlı bir şiir defteri daha bulunmaktadır. Müellif hattı olan bu defter 180 x 120 ölçülerinde sırtı bez kaplı mukavva ciltte; çizgisiz kağıda talik hatla 16 satır olarak yazılmış olup 132 sayfadır. Eserin zahriyesinde yer alan içindikiler kısmına göre bu defterdeki manzumeler şu şekildedir⁶: Yeni Doğan Mevlid-i Şerîf, Mi’râcû’n-nebî, Rûhların Yaratılışı, Kabirde İbâdet Ehlinin Ahvâli, Hikâye-i Hazret-i Yûsuf Aleyhi’s-selâm, Kısâ-i Ashâb-ı Fîl, Semâî Vahdetullâh, Kısâ-i Ashâb-ı Kehf, Kısâ-i Şeyh Ebû’l-Vefâ Bağdadî, İlticâ-nâme, Âsî Kulların Mağfiret-i İlâhî’ye Nâ’il Olması, İstimdâd u Dûvâzdeh İmâm, Cennet ve Cehennem Ehli, Gördüğüm Rû’yâyı Nazmen İfâde, Merhûm Pederim Sıdkî Hâcenin Tercüme-i Hâlî, Şeyh Feyzullah Efendinin Huzûrunda Söylediğim Kelâm, Huzûrda Sâz İle Söylediğin İkinci Kelâm.

İçindikiler kısmının sonunda Ali Baki kendisini “Merzifon’un Harız köyünden Sıdkî Hâce-zâde Ali Baki Gül.” şeklinde takdim etmiştir. Bu çalışmaya konu olan Ashâb-ı Kehf metni bu şiir defterinin 44. sayfasında yer almaktadır. Bu çalışmayla, ilim âlemini Ali Baki Gül’ün 06 Mil. Yaz. A 5302’de kayıtlı şiir defterinden haberdar etmek; “Kısâ-i Ashâb- Kehf” adıyla yer alan manzume üzerine incelemede bulunup tam metin aktarımını vererek Ashâb-ı Kehf çalışmalarına bir katkı sunmak amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle “Kısâ-i Ashâb-ı Kehf” mesnevisi dış ve iç yapı özellikleri olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiş, elde edilen bilgi ve bulgular sonuç bölümünde değerlendirilmiş ve söz konusu mesnevinin tam metin aktarımı verilmiştir.

1. Kısâ-i Ashâb-ı Kehf’in Dış Yapı Özellikleri

1.1. Nazım Şekli

Klasik Türk edebiyatında farklı başlıklar altında yazılan Ashâb-ı Kehf metinleri incelendiği zaman bu hikâyenin manzum aktarımında mesnevi nazım şeklinin tercih edildiği görülmektedir. Ali Baki de eserini mesnevi nazım şekliyle yazmıştır. Toplam 140 beyitten oluşan şiirde klasik bir mesnevinin tüm bölümleri bir düzen içinde bulunmamaktadır. Şiirin giriş kısmında tevhit, münacat, naat, miraciye, mucizat, medh-i çehar-yâr-i güzîn gibi şiirler yer almazken bölüm başlıklandırması da bulunmamaktadır.⁷ İlk beyitte diline/gönlüne seslenen Ali Baki, “hamdele”ye yer verir.

⁶ Bu defterdeki şiirler üzerine çalışmalarımız devam etmektedir.

⁷ Benzer bir tutum Yûsuf-ı Meddâh, Fakîrî ve Şükrî’nin Ashâb-ı Kehf mesnevilerinde de görülmektedir. Bunda dinî-didaktik bir kaygıyla beyit sayılarının az tutulmasının etkili olduğu söylenebilir. Zira bu üç mesnevinin beyit sayıları sırasıyla 324, 518 ve 157’dir. Bu mesnevilerle ilgili karşılaştırmalı bir inceleme için bk. Yekbaş, 2013, 167-173.

Gönlünden/dilinden kendisini yaratana şükür ve yakarıшта bulunmasını söyler:

Gel ey dil başka bir perdeden sâz et
Seni yaradana amd u niyâz et (b. 1)

Mesnevinin giriş kısmında Allah'ın varlığından ve sıfatlarından bahsettiği beyitlerde yer yer tevhide yaklaşan şairin bu beyitleri Allah'ın zatına tazim ve sıfatlarını beyan şeklindedir. Söz konusu beyitlerde nefsin seslenmeyi devam ettiren şair, kendi nefsi merkezinde aslında herkese hitap etmektedir. Bu bölümde Allah'ın esmasından "Kâdir, Muktedir, Hak, Kerîm, Rahîm" isimlerine yer verilmiştir. Kişi gönlünü Tanrı adına baş eğdirmelidir. Tanrı, suçluların yardımına yetişmektedir. O, Gânî'dir (hiçbir şeye muhtaç olmayan), her isteği lütfeder. Kişiye gaflette kalmak reva değildir. Allah'ın lütuf ve ihsanlarına son yoktur. O, Kâdir'dir (her şeye gücü yeten). Kişinin hiçbir şeye gücü yetmezken, yaratan Hak, her şeye gücü yetendir. Hak'tan kendisini salihler zümresine katmasını dileyen şair, mutlak fâilin Hak olduğunu söyler. Kişi kulluk ederse Hak onun isteğini verecektir. Kerîm (lütuf ve ihsanı bol) olan Allah, kimseyi mahrum etmez, Rahîm (merhamet sahibi) olan Allah rahmetine erdirir:

Gönlünü râm eyle Tañrı adına
Mücrimânıñ erişir imdâdına

Ganîdir ol bahş eder her merâmı
Saña gaflette kalmaklık revâ mı

Luṭf u iḥsânına yoktur nihâyet
Kâdirdir vermeye saña liyâḳat

Bilirim sen degilsin çün muğtedir
Seni halk eyleyen her şey'e kâdir

Şâlihler zümresine kıl iltihâk
Aç ağzını söyleyen Hak muhakkak

Kullarına Hâk ne hikmet gösterir
 Kulluk et sen Hak murâdîñi verir

Maḥrûm etmez kimseyi Mevlâ Kerîm

Raḥmetine nâ'il eyler ol Raḥîm (b. 6-12)

Bir beyitte kendi hâlini bildiren, kendisini asi ve günahkâr görerek tahkir eden şair, sonraki beyitte mesneviyi neden yazdığını söyleyerek "sebebi telif'e yaklaşır. Şair, Allah'ın varlığından ve birliğinden söz ederek hikmetli kıssalar nakletmeyi istemektedir:

Saňa geldim 'işyânımla ben ḥaḳîr

Merâmım üzre beni kıl muḳtedir

Varlığından birliğinden söyleyim

Hikmet-âmiz kıssalar nakl eyleyim (b. 13-14)

Giriş bölümünün son iki beyti asıl konuya geçiş için girizgâh tarzındadır. Gönlüne/diline seslenen şair, dünyanın dedikodusunu bırakarak Ashâb-ı Kehf'in hâlini anlatmasını söyler. Hakk'ın bunu Kur'an'da söylediğini vurgular ve "Bu kıssayı böylece nakl eylemiş" diyerek asıl konuya girer:

Bırak ey dil dünyâ kıl ü kâlini

Beyân et Aşḥâb-ı Kehfîñ hâlini

Ḥaḳ Te'âlâ kelâmında söylemiş

Bu kıssayı böylece nakl eylemiş (b. 15-16)

Mesnevîde asıl konunun işlendiği bölüm 17-119. beyitlerdir. Yüz üç beyitle olayı hikâye eden şair, daha sonraki üç beyitte bu kıssanın Hakk'ın ibretini gösterdiğini söyler ve okuyucudan bunun manalarını tefekkür etmesini diler. Hak, her şeye gücü yetendir ve kıyamette ölüleri Ashâb-ı Kehf'i dirilttiği gibi diriltecektir. Ashâb-ı Kehf'i uyutup üç yüz dokuz sene sonra dirilmesi bunun işaretidir:

Uyudular ḳabz olundu rûḥları

Fâtîḥa kıl şâd olsun ervâḥları

Bize bu bir Ḥaḳkîñ 'ibret-nümâsı

Tefekkür kıl var bunuñ çok ma'nâsı

Ḥaḳ Te'âlâ külli şey'e kâdirdir

Kıyamette ölüleri diriltir

Gör Aşhâb-ı Kehfi nice uyuttu

Üç yüz dokuz sene sonra diriltti (b. 119-122)

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan kıssalar edebî metinlerin konusu olduğunda bunlarla insanların eğitilmesi amaçlanmıştır. Şairler bu kıssaları konu edindiğinde okuyucuya bazen kıssanın mesajı doğrultusunda bazen de bu mesajdan bağımsız olarak iman, inanç ve amel boyutunda nasihatte bulunmuşlardır. Ali Baki de eserinin sonunda okuyucuya bu türden nasihatte bulunan bir şair olarak dikkati çekmektedir. Şair, hikâye sona erdiğinde doğrudan okuyucuya nasihat etmeye başlamıştır. Şair, mesnevisinin sonunda aşağıdaki konularda nasihatte bulunmuştur:

1. Kişi salih amel için çalışmalıdır.
2. İsyanını itiraf etmelidir.
3. Allah'a şükretmelidir.
4. Gaflette kalmamalı, namaz kılmalıdır.
5. Mahşer gününden gafil olmamalıdır.
6. Kıyametten önce canını beladan emin eylemelidir.
7. Dünyaya niye geldiğini düşünmelidir.
8. Allah'a kulluk için çalışmalıdır.
9. "Men aref" sırrından ders almalı, bir mürşitten kemal bulmalıdır.

Mesnevinin son kısmında bazı hususların diğerlerinden daha fazla ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki namazdır. Şair bu hususta okuyucuya önce gece gündüz namaz kılmasını, gafil olmamasını tavsiye eder. Zira her dua namaz ile kabul olmaktadır. Namaz insanı Hakk'a yaklaştırır. Gönülleri daima temizler. İbadetin en faziletli namazdır. Namaz kılmayan en alçağı görür:

Ġâfil olma gece gündüz kıl namâz

Namâz ile kabûl olur her niyâz

Namâz insânı vâsıl-ı Hâk eyler

Namâz gönülleri dâ'im pâk eyler

Namâzdır her 'ibâdetiñ efđali

Namâz kılmazsañ görürsün esfeli (b. 126-128)

Mesnevinin sonunda ikinci olarak "gaflet" konusu vurgulanmıştır. Kişi, insanların en hayırlısı olan Hz. Peygamber'den şefaati istiyorsa mahşer gününden gafil olmamalıdır. Hak, insanı kendi nurundan yaratmıştır. İnsan

gafil kaldığı için kendisini bilememiştir. İnsana gafil kalmak yaraşmaz. Kul olan, Allah'a kulluk için çalışmalıdır:

Ġâfil olma âmân yevm-i mahşerden
Şefâ'at isterseñ *hayrû'l-beşerden* (b. 119)

Kendi nûrundan yarattı Hâk seni
Ġâfil kaldıñ bilmediñ hiç sen seni (b. 134)

Kul iseñ Allaha çalış kulluğa
Ġâfil kalmak yakışmaz insânlığa (b. 137)

Mesnevinin sonunda insanın dünyaya geliş gayesi, yaratılış ve ölüm üzerine düşündürülmesi amaçlanmıştır. İnsan dünyaya neden geldiği ve vazifesi üzerine düşünmelidir. Hak, insanı kendi nurundan yaratmıştır. Zatının sıfatlarıyla insan kılmış, ona türlü nimetler bahşetmiştir. Ancak insan şeytana uyup yolunu şaşırmış, hâlinin sonunu düşünmemiştir. İnsanın ömrü bir gün nihayete erecektir. Bedeni ve ruhu kıyameti görecektir. Can ezeli değildir, bedene emanettir. Sahibi bir gün onu muhakkak alacaktır:

Düşün bir kez niye geldik cihâna
Vazîfeñ ne neden konduñ bu hâna

Kendi nûrundan yarattı Hâk seni
Ġâfil kaldıñ bilmediñ hiç sen seni

Şifât-ı zâtından insân eyledi
Saña türlü ni'met ihsân eyledi

Uyup şeytâna şaşırdıñ yoluñu
Düşünmeden sen encâm-ı hâliñi (b. 133-136)

‘Ömrüñ âhir olur bir gün nihâyet
Cism ü cânıñ görecektir kıyâmet (b. 130)

Ḳadîm degil bu cân cisme emânet

Alır bir gün anı şâhibi elbet (b. 132)

Ali Baki, şiirinde kısa mesnevilerde yaygın şekilde görülen mesnevinin adı, vezni, beyit sayısı, yazıldığı tarih gibi detaylara yer vermemiştir. Yüz on dokuzuncu beyitte Ashâb-ı Kehf için okuyucudan Fatiha talep eden şair, 139. beyitte mahlasını söyler ve okuyucuya nasihatte bulunur. Mesnevinin bitişi “Bu kıssamız burda buldu nihâyet” mısrasıyla okuyucuya haber verilir ve okuyucudan Hz. Resul’e salavat getirmesi istenir:

‘Alî Bâkî gibi ğaflet çulunu

Bürünüp şaşırma Ḥaḳḳıñ yolunu

Bu kışşamız burda buldu nihâyet

Resûl-i Ekreme ver bir şalavât (b. 139-140)

1.2. Vezin

Ali Baki, mesnevisini hece vezninin 11’li kalıbıyla yazmıştır. Bu kalıp Türk şiir geleneğinde sıkça tercih edilmiştir. Şiirde yer yer 4+4+3 duraklara rastlansa da bu, şiirin tamamında görülmemektedir. Şair, vezin zaruretiyle bazı kelimelerin telaffuzunda konuşma dilindeki söyleyişi esas almıştır. Dördüncü beyitte “âhret”, 71 ve 140. beyitlerde “burda”, 17. beyitte “şehir” kelimesinde bu tasarruflar görülmektedir.

1.3. Kafiye

Ali Baki şiirin nazım şekli doğrultusunda her beyti kendi arasında kafiyeli kılmış, düz kafiye yer vermiştir. Şiirde kafiye noktasında dikkati çeken kullanım göz için kafiye hassasiyetinin bazen korunmaya çalışıldığıdır. Arapça bir kelime olan “telaffuz”un son hecesi kısa ünlülüdür (تلفظ). Bu kelimeyi “mahfûz” ile kafiyeli kılan şair, mesnevide kelimeyi telaffûz (تلفوظ) şeklinde son hecesi uzun ünlülü olarak iki kere yazmıştır:

Bizi her yanda ederler telaffuz

‘Adûlar şerrinden sen eyle mahfûz (b. 61)

Meksîlinâ anlarla edip telaffuz

Her ne ise Ḥudâ eylemiş mahfûz (b. 83)

2. Kıssa-i Ashâb-ı Kehf’in İç Yapı Özellikleri

2.1. Olay

Mesnevideki olayın ana hatlarını Kur’an-ı Kerim’de “Ashâb-ı Kehf” olarak anılan kıssa oluşturmaktadır. Ali Baki, bu hususu mesnevide ana konuya geçmeden önce bir beyitle dile getirmiştir:

Hak Te‘âlâ kelâmında söylemiş

Bu kışşayı böylece nakl eylemiş (b. 16)

Ali Baki, manzum ve mensur eserlerde birçok kez dile getirilen bu hikâyeyi nazma çekerken hikâyenin bilindik öğelerini korumuş, ancak mesnevisinin başına ve sonuna eklediği mısralarıyla amacının hikmetli bulduğu bu hikâyeyi aktarmak ve halka nasihatte bulunmak olduğunu ortaya koymuştur. Şairin eserinin çıkış noktasını Kur’an-ı Kerim oluşturmıştır. Ali Baki, olayı anlatırken ve hikâyeye dayalı mesaj verirken Kur’an’daki kıssaya bağlı kalmıştır. Bu bağlılık olay akışında kendisini gösterir. Asıl dikkati çeken ise detaylarda da bu bağlılığın devam ettirilmesidir. Mesnevide bazı beyitler söz konusu kıssanın anlatıldığı ayetlerin manzum mealı gibidir.

Yeniden yazma, biçimsel-anlamsal dönüştürme eylemleriyle sürekli güncellenen birer ana-metinsel ürün olan bu Ashâb-ı Kehf anlatılarını ağırlıklı olarak Kuran-ı Kerim’deki aynı adlı hikâyenin (ana-metnin), kısmen de Doğu ve Batı edebiyatlarında Ashâb-ı Kehf odaklı yaratılan sözlü ve yazılı kültür ürünlerinin alt-metinleri olarak düşünmek gerekir. Ancak özellikle vurgulamak gerekir ki; bu örnek eserlerin hepsi, çeşitli metinlerarası alışverişlerle (içeriksel, kurgusal, biçimsel dönüştürme yoluyla ekleme, çıkarma, içini doldurma, ayrıntılandırma, adlandırma vb.) Kuran-ı Kerim’deki anlatıya bağlıdır (Erdem-Demir, 2019, 25).

Dakyanus, altı genci kendisini Rab olarak tanımaya ve dinlerini bırakıp kendi dinine tâbi olmaya çağırır. Gençlerin Dakyanus’a bu konudaki cevabı, Kur’an-ı Kerim’de “Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Ondan başkasına asla ilah demeyiz. Yoksa andolsun ki saçma bir söz söylemiş oluruz.” (Kehf Suresi, 14) ayeti doğrultusundadır:

Tañrımız bir aña îmân etmeyiz

Hidâyetten dâlâlete gitmeyiz

Yeri göğü sizi bizi yaradan

Bütün kâ’inâtı yoktan var eden

Şerîki yok nazîri yok birdir Hak

‘İbâdete lâıyk oldur muhakkağ (b. 30-32)

Şair aşağıdaki beyitte “Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırsın. Biz onları sağa sola çeviriyorduk.” (Kehf Suresi, 18) ayetinin hakikatini yansıtmıştır:

Hak Te‘âlâ anları şaklar idi

Cebrâ’il her gün gelip yoklar idi

Çevirirdi şağa şola anları

Ağrımın çürümesin tenleri (b. 74-75)

Yedi gencin ve köpeğin mağarada kaldıkları süre Kur'an-ı Kerim'de "İçlerinden biri: 'Ne kadar kaldınız?' dedi. (Bir kısmı) 'Bir gün, ya da bir günden az' dediler." (Kehf Suresi, 19) ayetiyle dile getirilmiştir. Ali Baki, mesnevisinde bu diyalogu yansıtmıştır:

Dediler biz ne kadar uyumuşuz

Kaç gün oldu 'acep hiç duymamışız

Girer-iken gâra doğmuş idi gün

Gün gurûba gelmiş olmamış bir gün (b. 80-81)

Gençler uyandıktan sonra içerinden Yemliha'yı yiyecek alması için şehre göndermeye karar verirler. Kur'an-ı Kerim'de bu olay "Şimdi siz birinizi şu gümüş para ile kente gönderin de baksın; (şehir halkından) hangisinin yiyeceği daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin. Ayrıca, çok nazik davransın (da dikkat çekmesin) ve sizi hiçbir kimseye sakın sezdirmesin." (Kehf Suresi, 19) ayetiyle ifade edilmiştir. Ali Baki, bu ayetin doğrultusunda olayı kurgulamıştır.

Şimdi bize lâzım olan bir iş var

Ğâyet mahfî tutuñ duymasın ağıâr

Biraz akçe alıñ şimdi biriñiz

Gidip şehre bize ta'âm alıñız

Şakın bizden kimse âgâh olmasın

Ta'âm alıp dönüñ ağıâr görmesin (b. 83-85)

Ali Baki de gençlerin mağarada kaldıkları süreyi "Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Buna dokuz daha eklediler." (Kehf Suresi, 25) ayeti doğrultusunda 309 yıl olarak belirtmiştir:

Gör Aşhâb-ı Kehfî nice uyuttu

Üç yüz dokuz sene soñra diriltti (b. 122)

Mesnevide bazı tarihî göndermelere de yer verilmiştir. Ashâb-ı Kehf'e dair bilgi veren İslam tarihi eserlerinde Dakyanus ve adamlarının mağara kapısına geldikleri, içeride onların hâllerinden korkunca gençlerin isim ve hikâyelerini kurşundan bir levhanın üzerine yazarak mağaranın ağzına bıraktıkları ve içeride ölmeleri için de mağaranın ağzını taştan duvarla

ördükleri kayıtlıdır. Mağara dostlarına demir veya kurşun levha anlamına gelen “rakīm”den dolayı “Ashâb-ı Rakim” de denmiştir (Çelik, 2017, 195). “Rakim” ifadesi Kehf Suresi’nin 9. ayetinde de geçmektedir.⁸ Ali Baki bu olayı mesnevisinde şu beyitlerle aktarmıştır.

Yola çıkıp mağâraya erdiler

Cümlesi de uyumuşlar gördüler

Dedi bunlar kılsın burda ebedî

Mağâra kapısını örûñ dedi

Bir taş yazıp ol araya koydular

Târîh olsun bunlara söylediler

Ördüler kapıyı muhkem gittiler

Varıp ol şehir-i Efsûsa yettiler (b. 70-73)

Ali Baki’nin mesnevide anlattığı hikâye özetle (diliçi çevirisiyle) şöyledir: Şimdi Tarsus olarak söylenen Efsus adında bir şehir vardır. Bu şehir, küfür ehli ve putperest bir kişi olan Dakyanus’un mülküdür. Dakyanus, bütün halkı kendi inandığı dine döndüren, hükmü her yere geçen bir kişidir. İman sahiplerine kin güdüp kendisine boyun eğmeyi öldürmektedir. Altı kişi Dakyanus’a boyun eğmeyip onun emirlerine itaat etmez. Dakyanus’a gelip şehirde altı kişinin emirlerine baş eğmediğini ve Dakyanus’un dinini benimsemediklerini söylerler. Dakyanus, emrindekilere onları getirmelerini, cezayı onlara kendisinin vereceğini söyler. O kötülük evine altı kişiyi getirirler. Dakyanus öfkelenip onlara “Duydum ki siz başka bir din benimsemişsiniz, bizim tanrılarımıza taş atarmışsınız. Halk, bizim tanrımıza karşı saygıyla ayakta dururken sizin isyankâr olmanız uygun mu? Gelin tanrımıza uyun ve kılıcımdan emin olun.” der. Altı kişi Dakyanus’a o tanrılar sizin olsun, bedeniniz ve canınız onunla dirilsin diyerek kendi ilahlarının vasıflarını anlatır: “Tanrımız bir, senin tanrına iman etmeyiz. Doğru yoldan yanlış yola girmeyiz. Yeri, göğü, sizi ve bizi yaratan; bütün kâinatı yoktan var eden Hakk’ın ortağı ve benzeri yoktur. Gerçekten ibadete layık olan O’dur. Kulların yaptığı tanrı olur mu, o tanrıya tapan selamet bulur mu?” Dakyanus bu altı kişiyi dinledikten sonra öfkelenir ve yüzü değişir. Onları inat etmemeleri yönünde uyarır. Aksi durumda onları öldürecek, hepsinin başını kılıçtan geçirecektir. Altı genç bu putlara tapmayacaklarını, Allah’ın bir olduğunu ve canlarını feda etmeye hazır olduklarını söyler. Dakyanus bunları bir bir dinler

⁸ “Yoksa sen, Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakim’i mi bizim ibret verici delillerimizden sandın?” (Kehf Suresi, 9)

ve nice sözler sarf eder. Efsus şehrinin emiri olan Dakyanus, adamlarına onların mallarını almalarını ve onları evlerine salmalarını emreder. Dakyanus, iman sahibi bu altı gence üç gün mühlet verdiğini, bu sürede düşünmelerini ve inatlarını terk ederek kendi dinine dönmelerini söyler. Bu yüce gönüllü gençleri “size yazık olur, dininizden dönün ve bize uyun” diyerek uyarır. Üç gün sonra onları tekrar görmek istediğini ve inatlarını devam ettirmeleri durumunda öldüreceğini belirtir. Bu fırsattan en iyi şekilde yararlanmak isteyen altı genç, evlerine yönelirler. İstişare edip şehirden kaçarlar. Yol için biraz azık alıp işlerini Allah’a tevekkül ederler. Yolda iman sahibi bir çoban görürler. Çoban, Allah’ın ilhamıyla onlara ulaşır ve hâllerinden haberdar olur. Çoban, açıkça onların durumunu sorar ve kaçtıklarını öğrenir. Altı genç, çobana artık Efsus’a dönmeyeceklerini ancak şimdi nereye gideceklerini de bilmediklerini söyler. Çoban, zorluk çekmemeleri için kendisinin onlara eşlik edeceğini söyler. Betahlus adından bir dağ ve bu dağda bulunan bir mağaradan bahseder ve oraya gitmeyi teklif eder. Allah’tan korku ve endişeden uzak bir yol dileyip hareket ederler. Çobanın cana yakın, sevimli köpeği de onların peşine düşer. Onlar köpeği engellemeye çalışsalar da köpek ayrılmaz ve onları takip edip artları sıra gider. Köpeği engellemek için çok uğraşırlar. Bu sırada Allah, köpeğe bir lisan verir. Köpek, onlara “Siz uyursunuz. Ben de size bekçi olurum.” der. Mağaraya varıp kapısından içeriye girerler. Allah’a duada bulunurlar: “Ey Rabbimiz, lütfundan nimetler ver. Bize kudret sofrasından yedir. Her tarafta bizim adımızı söylerler. Düşmanların şerrinden bizi koru. Var olan her şey, varlığından var oldu. Olmasaydın kâinat olmazdı. Kün (Ol) dedin ve bu eşya oldu. Bize yardım et, eşkiya bizi görmesin.” Bu şekilde dua edip uyurlar, kendilerini Hakk’a teslim ederler. Üç gün geçtikten sonra Dakyanus gençleri sorup onların gelmesini emreder. Adamları Dakyanus’a bu altı kişinin kaçtığını, Betahlus Dağı’nda bir mağaraya gizlendiklerini söyler. Dakyanus, adamlarına “Biz gidelim. Onları orada yakalayalım. Onları yakalayıp çok eziyetler edelim. Zira onlar bu cezaya layık oldular.” der. Yola çıkıp mağaraya ulaşır. Hepsinin mağarada uyuduklarını görürler. Bunlar burada sonsuza kadar kalsın diyerek mağara kapısını örerler. Bir taş yazıp tarih olması için mağara kapısına koyarlar. Kapıyı sağlam bir şekilde örüp Efsus’a dönerler. Gençleri mağarada Allah gizlemekte ve O’nun emriyle Cebrail her gün gelip onları kontrol etmektedir. Cebrail, bedenleri ağrımaz ve vücutları çürümesin diye onları sağa sola çevirmektedir. Gençler mağarada üç yüz dokuz yıl uyur. Allah onları birden uykularından uyandırır ve gençler kendilerini kontrol eder. Toprak üzre yatmalarına rağmen herhangi bir yanları ağrımayan gençlerin sadece karınları açıktır. Saçları ve tırnakları uzayan gençlerin bedenleri sağlamdır, yanakları solgun değildir. Birbirlerine ne kadar uyuduklarını ve kaç gün geçtiğini sorarlar. Mağaraya girerken gün doğmuştur, şimdi ise gün batmaya yakındır. Kendilerine göre uyku süreleri bir gün dahi olmamıştır. Meksilina diğerleriyle konuşup Allah’ın onları koruduğunu söyler. Yapmaları gereken ve gizli tutmaları gereken bir iş vardır. İçlerinden biri akçe alıp şehre gitmeli ve yiyecek almalıdır. Aralarından kimsenin görünmemesini ve birinin yemek alıp dönmesini söyler. Yemliha biraz akçe alıp gider ve şehir kapısına yetişir. Sokakların değiştiğini görür, her

tarafa bakıp tefekkür eder. İnsanlardan hiçbirini tanımaz, sokaklar başkalaşmış ve çok fazla değişiklik olmuştur. Yiyecek almak için ekmekçiye varır. Biraz akçe verip parasına göre ekmek vermesini ister. Ekmekçi parayı alıp Yemliha'ya bunu nereden aldığını sorar. Yemliha, akşam babasından aldığını ve yemek için kendisine geldiğini söyler. Ekmekçi işin aslını bildirmesini söyler. Zira para, bu devre ait değildir. Yemliha'yı doğru söylemesi hususunda uyarır. Yemliha'ya, "Hazine mi buldun? Seni zabıtaya haber vereyim." der. Ekmekçi, onu çok zorlamasına rağmen bir şey öğrenemeyince sonunda zabıtaya haber verir. Yemliha'yı ifadesini vermesi için amire götürürler. Amir, ona bu işi doğru bir şekilde anlatmasını söyler; bu paranın neyin nesi olduğunu, gerisini nereye koyduğunu sorar. Yemliha, "Akşam evimden aldım. Dilimden asla yalan çıkmaz. Ben hazine bulmadım, doğruyu söylerim. Sözüm gerçek, yalan söylemedim. Yemek almak için dükkâna geldim. Bu işi bilmediğim için şüpheye düştüm. Bu parayı dün evden aldım. Beni neden zorluyorsunuz." der. Yemliha'nın iddialarını dinleyenler, onun babasının adını sorar. Yemliha, babasını adını ve adresini söyler. Oradakiler böyle bir kişi duymadıklarını söyleyip Yemliha'yı doğruyu söylememesi durumunda dayak yiyeceğini söyleyerek tehdit ederler. Yemliha, kendisini Dakyanus'a götürüp onun huzuruna çıkarmalarını ister. Dakyanus bu işten haberdardır, Yemliha'yı gördüğü zaman tanıyacaktır. Yemliha'nın gözüne bakıp hayret içinde onun sözüne gülerler. Zira Dakyanus'un ölümünden yaklaşık üç yüz yıl geçmiştir. Dakyanus'tan sonra salih bir kişi (Tendürüsî) padişah olmuştur, Dakyanus'un tahtı ona kalmıştır. Oradakiler padişaha haber verip Yemliha'yı onun huzuruna götürürler. Mümin bir melik olan bu kişi Yemliha'ya bu işin nasıl olduğunu açıkça anlatmasını ister. Yemliha, melike her şeyi bir bir söyler, olayın iç yüzünü anlatır. Melik yanına birçok dostunu alıp birlikte o mağaraya giderler. Yemliha, onlardan hızlı gidip arkadaşlarına durumu haber verir. Melik ve beraberindekiler mağaranın girişindeki o taş okuyup hakikati açıkça anlarlar. Onlara selam verip cevabını alır. Genç yaşlı herkes hayret içinde kalır. Melik bu yedi gence veda ederken onlara birden uyku hâli gelir. Yedi genç uyur ve ruhları alınır. Şair, onların ruhu için okuyucudan Fatiha ister ve kıssadan hisse okuyucuya nasihat etmeye başlar.

Olay örgüsünde mevcut Ashâb-ı Kehf anlatılarındaki temel yapının⁹ korunduğu ancak bazı noktalarda eserin gelenekten ayrıldığı dikkati çekmektedir. Mevcut Ashâb-ı Kehf anlatı geleneğinde Dakyanus'un dinine uymayan altı gencin önce zindana atıldığı daha sonra zindandan kaçtıkları görülmektedir.¹⁰ Ali Baki Gül'ün mesnevisinde ise Dakyanus, dinine uymayan altı gencin mallarına el koyup onlara kendi dinine dönmeleri için üç gün mühlet verir. Bunda halk anlatılarının temelinde korunan "üç" sayısının etkili

⁹ Ashâb-ı Kehf anlatılarının birçoğunda korunan ana hikâye için bk. Yekbaş, 2013, s. 169.

¹⁰ Bu anlatı 19. yüzyıl Tekke şairlerinden Kasabalı Dölekzâde Mehmet Nuri Efendi'nin Ashâb-ı Kehf Destanı'nda da yer almaktadır. Manzume için bk. Erdoğan, Kenan- Çalka, Mehmet Sait. *Kasabalı Nûrî Hayatı Sanatı ve Şiirleri*. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2018, s. 121-131.

olduğu söylenebilir. Bir diğer nokta ise altı gence yardımcı olan çobanın köpeğinin dile gelmesi motifidir. Bu motif, Ali Baki Gül'ün mesnevisinde de yer almakla birlikte Ashâb-ı Kehf'in uyuyacağını haber veren bir sezdirici konumunda oluşuyla gelenekten ayrılmaktadır. Yine anlatılarda Yemliha'nın melik ve Efsus halkıyla birlikte mağaraya döndükten sonra arkadaşlarıyla görüşmesi ve arkadaşlarının Allah'tan canlarını alması için dua ettiği bilinmektedir. Ancak, bu motif Ali Baki Gül'ün mesnevisinde yer almazken melik Ashâb-ı Kehf'e veda ettikten sonra yedi genç tekrar uykuya dalar ve ruhları alınır.

2.2. Kişiler

Mesnevide temel kahramanlar Ashâb-ı Kehf ve Dakyanus'tur. Dakyanus, Efsus şehrinin emiri olarak anlatılmıştır. O, putperest bir küfür ehlidir. Halkı zorla kendi inandığı dine tâbi kılmakta, hükmü sağa sola (her yere) geçmektedir. Dakyanus, kendisine boyun eğmeyenleri katleden, iman sahiplerine kin güden bir kişidir.¹¹ Kendisine boyun eğmeyen altı kişiyi dinleyince öfkelenir ve yüzünün şekli değişir.¹²

Emir verdi adamına Daqyânûs

Çün emrinde idi ol şehir-i Efsûs (b. 38)

Daqyânûsuñ mülkü idi ol şehir

Daqyânûs put-perest bir ehl-i küfür

Şamu halkı döndürürdü dînine

Hükmü işlerdi yesâr u yemîne

Aña râm olmayanı katl ederdi

Ehl-i îmâna nice kîn güderdi (b. 18-20)

Daqyânûs diñledi bu altı zâtı

Ğazaplandı tebdîl oldu şîfâtı (b. 34)

¹¹ Dakyanus'un bu yönünü mensur bir Ashâb-ı Kehf kaleme alan Mehmed Emîn şu şekilde aktarmıştır: "yâ dest-i cebr ile kendüye çeker yâ tîg-ı cevri ile kanın dökerdi." (Koncu, 2016, 92).

¹² Ashâb-ı Kehf anlatılarında zalim kralın ismi olarak Dakyanus zikredilmektedir. Dakyanus'a dair anlatılarda bir ortaklık olduğu görülmektedir. Ali Baki de bu ortak unsurlara şiirinde yer vermiştir. Dakyanus'un kimliği noktasında sıra dışı ve farklı bir anlatı için Fakîrî mahlaslı bir şairin 06 Mil Yz A 2461/8 numarada kayıtlı manzum eserine ve bu eserin birebir mensur aktarımı olan 06 Mil Yz A 661/3 numaralı yazmaya bakılabilir. Her iki esere dair yapılmış müstakil çalışmalar için bk. Şengün, 2019; Baybal, 2015.

Mesnevide iki beyitte Dakyanus'un karakterini belirten sıfatlar kullanılmıştır. Bu sıfatlardan biri uğursuz, kötü anlamlarına gelen ve onu olumsuz bir karakter olarak çizen "menhus"tur. Diğer beyitte ise Dakyanus, olumlu bir sıfatla nitelenmiştir. Yemliha, ekmekçide sözlerinin doğruluğunu ortaya koymak için kendisini Dakyanus'a götürmelerini ister. Dakyanus'u kalbi uyanık, haberdar, basiretli gibi anlamlara gelen "âgâh" bir kişi olarak niteler. Her ne kadar bu sıfat Dakyanus'un altı gencin kim olduğunu bildiğini anlatmak için kullanılsa da çağrışımlı olumlu bir sözcük olarak dikkati çekmektedir.

Geçti üç gün su'âl etti Daqyânûs
Gelsin ol kişiler dedi o menhûs (b. 65)

Yemlihâ der Daqyânûsa götürüñ
Beni anıñ huzûruna yetiriñ

O âgâhtır çünkü bilir bu işi
Gördüğü dem tanıır beni ol kişi (b. 106-107)

Ashâb-ı Kehf'in kaç kişi olduğu tartışılan bir konudur. İbni Abbas, "Onlar köpekleri hariç sekiz kişiydiler." der ve onların isimlerini şu şekilde sıralar: Maksimilina, Yemliha, Mertus, Keşutuş, Birunus, Dinmus, Yetunus ve Galos. Hz. Ali ise onların yedi kişi olduklarını kabul eder. Onlardan Yemliha, Mekselina ve Mislinâ'nın melikin sağ tarafında; Mernuş, Tebernuş ve Sazenuş'un ise sol tarafında bulunan danışmanları olduğunu söyler. Yedincileri olarak onlar kaçtıktan sonra onlara tabi olan çobanı zikreder (Çelik, 2017, 204).¹³ Bu rivayetlerin yanı sıra Ashâb-ı Kehf'i anlatan eserlerde çok daha değişik isimlerin de zikredildiği görülmektedir. Ali Baki, Hz. Ali'nin Ashâb-ı Kehf'e dair rivayetini esas almıştır. Mesnevide ana kahramanlar altı kişi olduğu belirtilen, daha sonra yoldaki çobanın da katılmasıyla sayıları yediye çıkan Ashâb-ı Kehf'tir. Mesnevide çobanın ve onları takip eden köpeğin adı zikredilmemiştir. Bu yedi kişiden ikisi ismen zikredilmiştir. Bunlardan biri uyandıktan sonra ahvali bildiren Meksilina'dır. Diğer isim ise mağaradan çıkıp ekmek almak için bir miktar akçe ile şehre inen Yemliha'dır. Yemliha'nın bu

¹³ İslam dininde Ashâb-ı Kehf'e dair temel kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Ancak tefsirlerde bu hususta Kur'an'da zikredilmeyen birçok rivayet yer almaktadır. Bu rivayetleri doğrulayabilecek herhangi bir sahih hadis mevcut değildir. "Güvenilir hadis literatüründe Ashâb-ı Kehf'in hikâyesini anlatan bir hadis yoktur. Sadece, güvenilirlik açısından üçüncü derecedeki kitaplardan biri olarak kabul edilen Abdurrezzak'ın *Musannaf* adlı kitabında bir rivayet vardır. O da Vehb b. Münebbih'e atfedilmektedir. Yani hadis değildir. Buna rağmen tefsir kitaplarında rivayet çoktur. Bu eserlerin hemen hepsi bu konudaki rivayetlerini, en eski rivayet tefsirlerinden kabul edilen İbni Cerir'in eserinden aktarmaktadır. Fakat bu rivayetlerin de hiçbirisi Hz. Peygamber'e ref edilmemekte, en çok İbni Abbas'a kadar götürülmektedir. Yani o rivayet de hadis değildir." (Gezer, 2013, 378).

kimliği geleneksel Ashâb-ı Kehf anlatılarına uygundur. Çoban ise bu altı kişiyi yolda görüp onlara dâhil olan iman sahibi biri olarak takdim edilmiştir.

Meksîlinâ anlarla edip telaffûz
Her ne ise Hudâ eylemiş maḥfûz (b. 83)

Biraz akçe alıp gitti Yemliḥâ
Şehir kapısına yetti Yemliḥâ (b. 86)

Ashâb-ı Kehf, Dakyanus’a ve onun emrine boyun eğmeyen kişilerdir. Bu isimlerden ikisi dışında isim zikretmeyen şair, bunların görevleri ve şehirdeki konumları noktasında da bir detaya yer vermemiştir. Şair tarafından “Hak bendesi” ve “civan-mert” olarak nitelenen iman sahibi bu gençler, istişare eden ve işlerini Allah’a tevekkül eden kimselerdir:

Altı kişi aña râm olmadılar
Emrine hîç inḳıyâd kılmadılar (b. 21)

Giderken Daḳyânûs dedi anlara
Ḥaḳ bendesi ol ehl-i î mânlara (b. 40)

Siz civân-mertsiñiz yazıktır size
Rücû‘ ediñ o dînden uyuñ bize (b. 42)

Bir arada istişâre ettiler
Fırâr edip ol şehirden gittiler

Yol için biraz da azık aldılar
Her umûrun Ḥaḳḳa işmarladılar

Giderken gördüler yolda bir çoban
Olmuş idi ol çoban ehl-i î mân (b. 45-47)

Mesnevîde meslekleri ve vazifeleri ile yer alan bazı kişiler de vardır. Bunlar ekmekçi (b. 89), zabıta (b. 84), amir (b. 96) ve meliktir (b. 112). Melikin mümin olduğuna dair bir açıklama yapılmış ve adının Tendürüst olduğu söylenmiştir. Ashâb-ı Kehf anlatılarında Dakyanus’tan yüzyıllar sonra tahta çıkan bu melikin mümin olduğu ittifaken vurgulanmıştır.

2.3. Zaman

Mesnevide zamana dair belirgin ve genel kullanımlar vardır. Dakyanus, altı gence kendi mensup olduğu dine dönmeleri için üç gün mühlet vermiştir. Üç günün sonunda inatlarından vazgeçmemeleri durumunda onları öldüreceğini söylemiştir. Zamana dair en belirgin kullanım Ashâb-ı Kehf'in mağarada kalma süresidir. Ali Baki, Ashâb-ı Kehf'in mağarada üç yüz dokuz yıl uyuduğunu belirtmiştir. Mağaradakiler uyandıklarında ne kadar süre uykuda kaldıklarını merak etmişlerdir. Onlar bu üç yüz dokuz yıllık uykuyu bir güne yakın süre gibi hissetmişlerdir. Onlar, mağaraya girdiklerinde güneş doğmuş, uyandıklarında ise güneş daha batmamıştır. Mesnevide zamana dair bir kullanım da Dakyanus'un ölüm tarihidir. Yemliha'ya ekmekçi, Dakyanus'un yaklaşık üç yüz yıl önce vefat ettiğini söylemiştir:

Üç gün mühlet verdim size düşünün

Terk ediñ 'inâdı dînime dönün

...

Üç günün sonunda gine isterim

Bu 'inâтта durursañız keserim (b. 41, 43)

Sözü dırâz etmeyelim el-hâşıl

Uyurdular anlar üç yüz dokuz yıl (b. 76)

Dediler biz ne kadar uyumuşuz

Kaç gün oldu 'acep hîç duymamışız

Girer-iken gâra doğmuş idi gün

Gün gurûba gelmiş olmamış bir gün (b. 80-81)

Dediler ol Daqyânûs fevt olalı

Üç yüz yıla qarîb oldu öleli (b. 109)

2.4. Mekân

Kıssanın geçtiği yerle ilgili olarak da çeşitli rivayetler mevcuttur. İspanya, Cezayir, Mısır, Ürdün, Suriye, Afganistan ve Doğu Türkistan'da Ashâb-ı Kehf'e ait olduğu ileri sürülen mağaralar vardır. Anadolu'da ise Efes, Tarsus ve Efsus (Arabissos, Afşin) olmak üzere üç yer gösterilmektedir (Ersöz, 1991, 467). Son zamanlarda Lice de bu yerlere dâhil edilmiştir. Ali Baki, olayın

Tarsus olarak bilinen Efsus şehrinde geçtiğini söylemektedir. Bu, Ashâb-ı Kehf anlatı geleneğine uygundur.

Bu konuda kaleme alınan gerek manzum gerekse mensur metinlerde şehir adı genellikle bulunur ancak şehrin tasviri veya özellikleri hakkında çok ayrıntılı, ayırdedici bilgilerin fazla aktarılmadığı görülmektedir. Genellikle şehrin önceki adının Efsûs, sonradan bu şehre Tarsûs dendiği ifade edilmektedir (Koncu, 2021, 239).

Tarsus, dinler merkezi olarak dünya kültür tarihinde ayrı bir yere sahiptir. Yahudiler, Daniel peygamberin mezarının burada olduğuna inanmakta ve buraya ayrı bir önem vermektedirler. Hristiyanlar ise Aziz Pavlos'un doğum yeri ve ilk Hristiyan toplulukların oluşum yerlerinden birisi olması sebebiyle ziyaret yerleri arasında görmektedirler (Aras, 2013, 148). Ali Baki, şiirinde Efsus'un Tarsus ismiyle maruf şehir olduğunu söylese de Süryanice metinlerde ve İslam kaynaklarında Afşin şehrinin adının Efsus olduğu söylenmiştir (Aras, 2013, 148). İbni Abbas'ın da aralarında bulunduğu bir gruba göre bunların şehri Efsus'tur. Bazıları da bu şehrin isminin Tarsus olduğunu söylemişlerdir. Fakat Tarsus olduğunu söyleyenlere göre; Tarsus ismi Cahiliye döneminde kullanılan bir isimdi. İslam geldikten sonra Efsus olarak değiştirilmiştir. Bunun tam tersini söyleyenler de olmuştur. Efsus ile Tarsus farklı şehirlerdir. İkisi de bugün Türkiye'nin sınırları içerisinde bulunan iki yerleşim yeridir. Efsus şehri, Kahramanmaraş'ın Afşin; Tarsus ise Mersin'in bir ilçesidir. Tarihi kayıtları incelediğimiz de Afşin ilçesinin eski isimlerinden biri de Efsus'tur (Çelik, 2017, 200). Hem tefsirlere hem de İslam tarihi ve coğrafyasıyla ilgili kaynaklardaki (Yakut el-Hamevî, el-Herevî, İbni Haldun, İbni Şemâil, Mesudî) hâkim görüş dikkate alındığında bu şehrin günümüzde tekabül ettiği yerin Afşin olduğu söylenebilir (Gördük, 2013, 123).¹⁴

Ali Baki, bu şehri Dakyanus'un hükmettiği bir şehir olarak sunmuştur. Dakyanus'un sarayı mesnevide "dârü's-şer" olarak nitelenmiştir.

Bir şehir var aña derlerdi Efsûs

Şimdi ma'lûm söylenir aña Tarsûs (b. 17)

Emir verdi adamına Daqyânûs

Çün emrinde idi ol şehir-i Efsûs (b. 38)

¹⁴ Aslında hem Tarsus hem de Afşin'de Ashâb-ı Kehf mağarası bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusu bu soruna çözüm getirmek olmadığı için bu tartışmaya dâhil olunmamış, kaynaklardaki bilgiler aktarılmış ve Ali Baki'nin mesnevisindeki kullanıma değinilmiştir. Bu konu hakkında bir değerlendirme için bk. Gökhan, 2013, 81-90.

Getirdiler dârü'ş-şer'e ol zamân

Ğazaplanıp Dağyânûs dedi hemân (b. 25)

Ali Baki, Ashâb-ı Kehf kıssalarında geçtiği üzere bir dağ ve mağaradan bahsetmiştir. Ashâb-ı Kehf'in uyuduğu mağara hemen pek çok metinde, Bencülüs/Bencelüs/Yencülüs denilen ve herhangi bir özelliği anlatılmayan bir dağda olduğu ifade edilmektedir (Koncu, 2021, 239). Ali Baki'nin mesnevisinde dağın adı Betahlus'tur. Çoban, rast geldiği altı kişiye bu dağa gitmeyi ve oradaki mağaraya sığınmayı teklif etmiştir. Mesnevide dağın ismi zikredilse de konumu meçhuldür. Aynı şekilde mağaranın da yeri belirgin değildir.

Betâhlûs dağında var bir mağâra

Gidelim bizler girelim ol gâra (b. 52)

Gidip birlikte ol gâra vardılar

Çapısından içeriye girdiler (b. 59)

Betâhlûs dağında var bir mağâra

Varıp gizlenmişler onlar o gâra (b. 67)

Mesnevide sadece ismen zikredilen mekânlar da vardır. Bunlar Ashâb-ı Kehf'in haneleri (b. 39), şehir kapısı (b. 86), şehrin sokakları (b. 87-88), ekmekçi dükkânıdır (b. 101).

2.5. Olağanüstü Ögeler

Ashâb-ı Kehf kıssası bünyesinde olağanüstü ögeler barındırmaktadır. Bu ögeler kaynağını Kur'an-ı Kerim'den almaktadır. Ali Baki de mesnevisinde bu doğrultuda olağanüstü öğelere başvurmuştur. Bunlardan ilki çobanın köpeğinin altı genci takip etmesi, bunu engellemeye çalışan gençlere karşı dile gelerek onları koruyacağını söylemesidir:

Ol çobanîñ bir köpegi var idi

Mûnis idi ol çobana yâr idi

Düştü peşlerine birlikte gider

Anlar ol köpegi men' etmek ister

Ayrılmaz ol köpek birlikte gider

Peşinden anları hem ta'kîp eder

Men'ine çok çalıştılar ol zamân

Hâk Te'âlâ köpege verdi lisân

Köpek dedi uyursuñuz siz hemân

Bende size olurum bir pâsbân (b. 54-58)

Mesnevideki ikinci olağanüstü öge gençlerin mağarada 309 yıl uyuması ve uykuları esnasında Cebrail'in her gün onları kontrol ederek sağa sola çevirmesidir.

Hâk Te'âlâ anları şaklar idi

Cebrâ'il her gün gelip yoklar idi

Çevirirdi sağa sola anları

Ağrımazın çürümesin tenleri (b. 74-75)

Bu ögeler diğer Ashâb-ı Kehf anlatılarına bakıldığında hepsinde görülen Kur'an kaynaklı anlatılardır.

2.6. Dil ve Anlatım

Ali Baki, mesnevisini oldukça sade bir dille yazmıştır. Eserin dilinde iktibaslar oldukça azdır. Şair, yalnızca iki beyitte iktibasa başvurmuştur. Şair, bunların birinde Nas Suresi'nden (114/4) kısmî iktibas yapmıştır. Şair, ilgili beyitte muhatabına omzuna züht ve takva elbisesi giyinmesini söylemiştir. Böyle olursa onu "vesvâsi'l-hannâs (sinsi vesveseci/şeytan)" aldatamayacaktır. Diğer beyitte ise yaratılış konusunda "kün" lafzına yer vermiştir. Bu ifade Kur'an-ı Kerim'de Bakara, 2/17; Ali İmran, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkan, 25/7; Mu'min, 40/68; Yasin, 36/82 surelerinde geçmektedir. "Allah bir şeyi dilediği zaman onun emri sadece ona kün/ol demektir, o da hemen olurur." (Yasin Suresi, 82). Altı genç, Hakk'ın eşyaya "kün" dediğinde olduğunu söyleyerek kerem kılmasını ve kendilerini eşkıyaya göstermemesini dilemiştir:

Egniñe giy zühd [ü] takvâdan libâs

Aldamasın seni *vesvâsi'l-hannâs* (b. 5)

Kün dediñ lâ-cerem oldu bu eşyâ

Kerem kıl görmesin bizi eşkıyâ (b. 63)

Şair, eserinde Arapça kelimeleri bazen müstaklâriyle beraber kullanarak iştikak yapmıştır. Bu doğrultuda "kâdir-muktedir", "Rahîm-rahmet", "rûh-ervâh" kelimeleri arasında iştikaka yer verilmiştir:

Bilirim sen degilsin çün muhtedir
Seni halk eyleyen her şey'e kâdir (b. 9)

Mahrûm etmez kimseyi Mevlâ Kerîm
Raḥmetine nâ'il eyler ol Raḥîm (b. 12)

Uyudular kabz olundu rûhları
Fâtîha kıl şâd olsun ervâhları (b. 119)

Şair, yalnızca bir beytinde ortak sesler barındıran “ezâ-cezâ-sezâ” kelimeleri arasında cinas yapmıştır:

Tutup anlara edelim çok ezâ
Çünkü oldu anlar cezâyâ sezâ (b. 69)

Şair bazen de zıtlık taşıyan kelimeleri bir arada kullanarak tezadın sağladığı anlatım gücünden yararlanmıştır. Aşağıdaki ilk beyitte “hidâyet-dâlâlet”, ikinci beyitte “yer-gök, var-yok” arasında tezada yer vermiştir:

Taîrımız bir aña îmân etmeyiz
Hidâyetten dâlâlete gitmeyiz

Yeri göğü sizi bizi yaradan
Bütün kâ'inâtı yoktan var eden (b. 30-31)

Eserin dil ve anlatımında dikkati çeken en önemli kullanım deyimlerin diğer ögelere göre daha fazla tercih edilmesidir. Şair, “baş eğ-, taş at-, işini bitir-, kılıçtan geçir-, canı feda ol-, fırsatı ganimet bil-, peşine düş-, şeytana uy-, yolunu şaşır-” gibi deyimleri bağlama uygun kullanmıştır:

Anlar seniñ emriñe **baş egmezler**
Tuttuğumuz dîni aşlâ sevmezler (b. 23)

Duymuşum siz başka dîn tutarsınız
Bizim Taîrılara **taş atarsınız** (b. 26)

‘Înât etmeñ dedi **biter işiñiz**
Yoksa **kılıñtan geçer** hep başınız (b. 35)

Dediler bu **cânımız olsun fedâ**
 Tapmayız biz putlara birdir Hudâ (b. 36)

Anlar **bilip bu fırsatı ganîmet**
 Ettiler hânelerine ‘azîmet (b. 44)

Düştü peşlerine birlikte gider
 Anlar ol köpegi men‘ etmek ister (b. 55)

Uyup şeytâna şaşırdıñ yoluñu
 Düşünmeden sen encâm-ı hâliñi (b. 136)

Dil ve anlatımda dikkati çeken başka bir unsur, manzum hikâyede kıssanın muhtevasına uygun düşen karşılıklı konuşmalara yer verilmesidir. Karşılıklı konuşmalar anlatıma, üsluba hareket katan öğelerdir (Koncu, 2013, 287). Bu konuşmalar Dakyanus ve altı genç, altı genç ve çoban, Dakyanus ve adamları, Yemliha ve ekmekçi, Yemliha ve amir, Yemliha ve hükümdar arasındadır.

Dağyânûs dedi getiriñ göreyim
 Anlarıñ şamârını ben vereyim (b. 24)

Dediler ol Tañrılar siziñ olsun
 Cism ü cânıñız anıñla haşr olsun (b. 29)

‘Înât etmeñ dedi biter işiñiz
 Yoksa kılınçtan geçer hep başıñız

Dediler bu **cânımız olsun fedâ**
 Tapmayız biz putlara birdir Hudâ (b. 35-36)

Çoban şordu hâllerini âşikâr
 Dediler biz eyledik şimdi firâr (b. 49)

Dedi adamlarına biz gidelim
Anları orada der-dest edelim (b. 68)

Alıp parayı eline söyledi
Nerden aldın sen bu parayı dedi

Dedi aḥṣam babamdan aḥz eyledim
Ta‘âm için şimdi ben size geldim (b. 91-92)

Girince ḥuzûra âmîr söyledi
Bu işi sen doğru ḥaber ver dedi

‘Ayân eyle bu para neniñ nesi
Nere koyduñ ne miḳtârdır gerisi

Yemliḥâ der aḥṣam aldım evimden
Ḥaṭâ şâdır olmaz aṣlâ dilimden

Doğru derim ben ḥazîne bulmadım
Sözüm gerçek yalan söyler olmadım (b. 97-100)

Mü‘min idi melik şordu ol zamân
Naşıl oldu bu iş eyle ‘ayân

Yemliḥâ melike bir bir söyledi
Şûret-i aḥvâli hep naḳl eyledi (b. 112-113)

2.7. Bir Anlatıcı Olarak Ali Baki

Anlatıcı, anlatı eyleminin sesi olup neyin nasıl anlatılacağına yön veren bir aktördür (Jahn, 2012, 62). Bu noktada Ashâb-ı Kehf anlatısına Cumhuriyet devrinde yön veren bir aktör olarak Ali Baki’nin konumu dikkat çekicidir. Sade bir üslupla nazma çektiği anlatıyı temelde gerçeklik algısı ve kıssadan hisse verme üzerine kuran Ali Baki’nin, “meddah” tarzı bir söyleme yaklaştığı

görülür. Meddah tarzı anlatılarda anlatıcı belli kalıplarla söze başlar. Ali Baki de hikmetli bir kıssa nakledeceğini belirterek asıl konuya giriş yapar:

Varlığından birliğiinden söyleyim

Hikmet-âmiz kıssalar nakl eyleyim (b. 14)

Bu noktadan sonra doğrudan anlatıya geçmek yerine meddah tarzı anlatının en belirgin özelliklerinden biri olan ara söze yer verir.¹⁵ Ali Baki, muhatabın yönünü değiştirerek tecriden gönlüne seslenir ve dünya dedikodusunu bırakıp Ashâb-ı Kehf'in hâlini açıklamasını öğütler:

Bırak ey dil dünyâ kıl ü kâlini

Beyân et Aşhâb-ı Kehfîñ hâlini (b. 15)

Ashâb-ı Kehf'in mağaraya kapanıp uykuya daldığını ve vücutları çürümesin diye Cebraîl'in onları sağa sola çevirdiğini anlatırken yine bir başka ara sözle konuyu uzatmaktan sakındığını ifade edip okuyucunun dikkatini toplar:

Sözü dırâz etmeyelim el-hâşıl

Uyurdular anlar üç yüz dokuz yıl (b. 76)

Meddah, hikâyeyi anlatan ve oynayan kişidir. Meddah tarzı anlatılarda da anlatıcının "ben" diliyle farklı karakterlere büründüğü görülmektedir. Ali Baki'nin bir anlatıcı olarak "ben" dilini kullandığı beyitler şunlardır:

Bilirim sen degilsîñ çün muhtedir

Seni halk eyleyen her şey'e kâdir (b. 9)

Saña geldim işyânımla ben hakîr

Merâmım üzre beni kıl muhtedir

Varlığından birliğiinden söyleyim

Hikmet-âmiz kıssalar nakl eyleyim (b. 13-14)

Metinde birinci tekil şahıs ifadeler çoğunlukla diyalog tekniğiyle verilmiştir. Karakterin konuşmasından önce "der, dedi" şeklinde sınırlandırılan bu ifadelerde Ali Baki, yalnızca anlatıcı ya da bir başka ifadeyle nakledici konumundadır. Ancak Yemliha'nın uyandıktan sonra ekmek almak için şehre gittiğinde, ekmekçi tarafından zabıtaya verildiği sırada, kendisini aklamak için kurduğu cümlelerde anlatıcı ile karakterin birleştiği dikkati çeker. Bu noktada Yemliha, Ali Baki'nin dilinde ses bulur:

¹⁵ Meddah ve meddah anlatılarıyla ilgili detaylı bilgi için bk. And, 1967; Özdemir, 1987; Dağlı, 2022.

Doğru derim ben hazine bulmadım
Sözüm gerçek yalan söyler olmadım

Ta'âm alam dedim geldim dükkâna
Bilmedim bu işi düştüm gümâna

Evden aldım bu parayı işte dün
Neden tazy[i]k edersin beni bugün (b. 100-102)

Böylece hikâyeyi anlatan ve hissettiren bir aktör olarak anlatıcı, anlatıda gerçeklik algısını pekiştirmiş olur. Ara sözler dışında biteviye devam eden anlatıda asıl olay tamamlandıktan sonra Ali Baki, anlatıyı bir “ibret-nüma” olarak nitelendirirken meddah tarzı bir söylemle okuyucunun bu kıssadan hisse çıkarmasını bekler:

Bize bu bir Hakkın ‘ibret-nümâsı
Tefekkür kıl var bunun çok ma'nâsı (b. 120)

Sonuç

Ashâb-ı Kehf kıssası yeniden diriliş, ahiret inancı, Allah'ın kendisine inananlara yardımı, zalim-mazlum mücadelesi, inananların mutlaka üstün kılınacağı gibi hususlarda içerdiği mesajlarla şair ve yazarlara ilham olmuştur. Cumhuriyet devri şairlerinden Ali Baki de bir yeniden yazma ve dönüştürme eyleminde bulunarak Kur'an-ı Kerim'de yer verilen bu kıssayı içerik ve kurgu bakımından Kur'an'a ve Ashâb-ı Kehf anlatılarına uygun düşecek şekilde yazmıştır. Ali Baki; olay örgüsü, kişiler, zaman ve mekân gibi öğelerde Ashâb-ı Kehf hikâyesinin temel öğelerine bağlı kalmış ve dinî-didaktik bir kaygıyla çok fazla detaya girmemiştir. Mesnevi nazım şekliyle ve hece vezniyle kaleme alınan 140 beyitlik bu eser, Türk edebiyatında bilinen en kısa Ashâb-ı Kehf mesnevilerinden birisidir. Olay örgüsünde Hz. Ali rivayetini ve İbni İshak ile Taberi aktarımlarını esas alan şair; mesnevide Efsus (Tarsus), Dakyanus, altı genç ve onlara sonradan dâhil olan çoban, köpek, mağara, zalim bir hükümdardan kaçan yedi kişinin bir mağaraya sığınarak orada 309 yıl uyumaları, uyandıktan sonra başlarına gelen hadiseler gibi bazı temel unsurları eserde muhafaza etmiştir. Ancak mesnevi Dakyanus'un dinine uymayan altı gencin mallarına el koyup onlara kendi dinine dönmeleri için üç gün süre tanıması; çobanın köpeğinin dile gelerek Ashâb-ı Kehf'in uyuyacağını haber vermesi ve Yemliha'nın melik ve Efsus halkıyla birlikte mağaraya döndükten sonra yedi gencin tekrar uykuya dalıp ruhları alınması yönüyle gelenekten ayrılmaktadır.

Ali Baki, mesnevisinde Kur'an-ı Kerim'in takip ettiği metodu esas almış, kıssadaki mesajın önüne geçecek ayrıntılara yer vermemiştir. Dilde sadeliği yeğleyen şair, anlatımda müstak ve zıt kelime kullanımına, deyimlere

yer vermeye dikkat etmiş; temelde gerçeklik algısı ve kıssadan hisse verme üzerine kurduğu anlatıda “meddah” tarzı bir söyleme yaklaşmıştır. Ali Baki’nin bu kısa mesnevisi, Kur’an kıssalarının ve geleneksel konuların şair için her dönem bir kaynak olabildiğini göstermektedir. Bu çalışmayla, Cumhuriyet devrinde Alevi-Bektaşî terbiyesiyle yetişmiş bir şairin Arap harfleriyle kaleme aldığı bir mesnevi araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Kaynakça

- Aktaş, Hasan. “Klasik Şiirden Modern Türk Şiirine Ashâb-ı Kehf’e Bakış Açısı”. *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı kehf Sempozyumu Bildiriler Kitabı 20-22 Eylül 2012 Kahramanmaraş*, ed. Seydihan Küçükdağlı-Serdar Yakar. 237-252. Ankara: Öncü Basımevi, 2013.
- Altınok, Baki Yaşa. *Sıdkî Baba’nın Oğlu Ali Bâkî Gül Baba Dîvânı*. Ankara: Helke Yayıncılık, 2017.
- And, Metin. “Meddah, Meddahlık, Meddahlar”. *Türk Dili: Aylık Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. XVII/195 (1967), 236-247.
- Aras, Ahmet. “Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar”. *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı kehf Sempozyumu Bildiriler Kitabı 20-22 Eylül 2012 Kahramanmaraş*. ed. Seydihan Küçükdağlı-Serdar Yakar. 145-152. Ankara: Öncü Basımevi, 2013.
- Ayan Nizam, Elif. “Divan Şiirinde Bir Telmih Unsuru Olarak Ashâb-ı Kehf”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/13 (2013), 483-499.
- Baybal, Sami. “Kıssa-i Ashâb-ı Kehfî Beyân İsimli Yazma Eser Üzerinden Bazı Mülâhazalar”. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 19 (2015), 49-63.
- Çelik, Hüseyin. “Ashâb-ı Kehf Kıssası ve İçerdiği Mesajlar”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/1(2017), 189-217.
- Dağlı, Ahmet. “Meddah Hikâyelerinden Romana Ara Söz Kullanımı Hakkında Karşılaştırmalı Bazı Tespitler”. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/ (2022), 602-622.
- Erdem, Mevlüt-Demir, Ahmet. “Metinsel-Aşkîlik Bakımından Ashâb-ı Kehf’in Türk Dili ve Edebiyatına Yansımaları”. *Millî Folklor* 121(2019), 16-29.
- Erdoğan, Kenan-Çalka, Mehmet Sait. *Kasabalı Nûrî Hayatı Sanatı ve Şiirleri*. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2018.
- Ersöz, İsmet. “Ashâb-ı Kehf”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 3/465-467. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Gezer, Arif. “Hadis Edebiyatında Ashâb-ı Kehf”. *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu Bildiriler Kitabı 20-22 Eylül 2012 Kahramanmaraş*. ed. Seydihan Küçükdağlı-Serdar Yakar. 371-384. Ankara: Öncü Basımevi, 2013.

- Gökhan, İlyas. "Ashâb-ı Kehf'in Tarihsel Süreci". *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu Bildiriler Kitabı 20-22 Eylül 2012 Kahramanmaraş*. ed. Seydihan Küçükdağlı-Serdar Yakar. 81-90. Ankara: Öncü Basımevi, 2013.
- Gördük, Yunus Emre. "Klasik İslam Kaynaklar Işığında Eshab-ı Kehf'in Yaşadığı Bölgenin Muhtemel Koordinatları". *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı keh f Sempozyumu Bildiriler Kitabı 20-22 Eylül 2012 Kahramanmaraş*, Ed. Seydihan Küçükdağlı-Serdar Yakar. 117-127. Ankara: Öncü Basımevi, 2013.
- Günaydın, Yusuf Turan. "Amasyalı Bir Bektaşî Şairi Ali Bâkî Gül ve Balık Destanı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 45 (2008), 155-264.
- Jahn, Manfred. *Anlatıbilim*. çev. Bahar Dervişcemaloğlu. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Kardaş, Sedat. "1951 Yılında Yazılmış Bir Mevlid: Ali Bakî'nin Yeni Tulû'ât-ı Mevlûdü'n-Nebî'si". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/4 (2018), 503-510.
- Koncu, Hanife. "Ashâb-ı Kehf Metinlerine Bir Bakış ve Yûsuf-ı Meddâh'ın Ashâb-ı Kehf Mesnevisi". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 6 (2012), 9-57.
- Koncu, Hanife. "Bir Ashâb-ı Kehf Kıssası: Hâzâ Kıssa-i Ashâbü'l-Kehf". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 10 (2013), 275-318.
- Koncu, Hanife. "Mehmed Emîn'in Ashâbü'l-Kehf ve'r-Rakîm Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme". *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi* 2 (2016), 87-107.
- Koncu, Hanife. "Bir Mucizenin Anlatısı: Hikâye-i Ashâb-ı Kehf". *Ashâb-ı Kehf Şehri Lice Tarih, Edebiyat, Kültür*. ed. Hatip Yıldız-Abdusselam Ertekin-Davut Adlığ-Abdullah Cengiz. 235-262. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2021.
- Nutku, Özdemir. "Âşık ve Meddah Hikâyeleri". *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildiriler Kitabı*, III. cilt [Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence] , Ankara: 1987, 183-193.
- Ördek, Şebnem Şerife (2020). "ALİ BAKİ, Ali Baki Gül". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. 10.07.2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ali-baki-ali-baki-gul>
- Sert, Özlem. *Umudun Tarihine Yolculuk: Yedi Uyurlar Efsanesi*. İstanbul: Phoenix, 2009.
- Şengün, Necdet. "Fakîrî ve Manzum Hikâye-i Ashâb-ı Kehf'i". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2019), 364-392.
- Yekbaş, Hakan. *Divan Şiirinde Ashâb-ı Kehf ve Râşih'in Ashâb-ı Kehf Mesnevisi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013.

EK 1**Mesnevinin Çeviri Yazılı Metninde İzlenen Yol**

1. Ali Baki, şiirlerini ağırlıklı olarak 1940-1956 yılları arasında yazmıştır. Arap harfleriyle yazılan şiir, klasik Osmanlı Türkçesi imla hususiyetlerini taşısa da 20. yüzyılda yazılmış olduğu için çeviri yazılı metnin hazırlanmasında günümüz imla hususiyetleri esas alınmıştır.

2. Arap harfli yazımda Türk müellif ve müstensihler genel olarak izafet kesresi ve atıf vavını gösterme konusunda hassas davranmamış, kimi zaman bunlara hareke ile işaret etmişlerdir. Benzer bir durum Ali Baki’de de görülmektedir. Bu nedenle metin imlasında tamlamaların gösteriminde klasik Osmanlı imlasına bağlı kalınmıştır.

3. Metne anlam ve vezin gereği dâhil edilmesi zaruri olan ek, kelime veya kelime grupları köşeli parantez [] ile eklenmiştir.

4. Arap harfli metinde imla ile ilgili dikkati çeken kullanımlar varsa bunlara dipnotta yer verilmiştir.

5. Arapça ve Farsçadan iktibaslar ve kalam-ı kibarlar metin içerisinde eğik (italik) karakterlerle yazılmıştır.

6. Şairin tasarrufta bulunarak vezin ve(ya) dil gereği ünlü veya ünsüz türemesi yaptığı yerlerde bu türeme kelimedeki parantez içine () alınarak gösterilmiştir.

7. Bazı hemzeli kelimelerin yazımında metne uyulmuş, metinde “ye” ile yazılmışsa “ye” ile hemze ile yazılmışsa da hemzeli şekil esas alınmıştır.

8. Metinde bazı kelimelerin Arap harfli yazımında müelliften kaynaklı hatalar vardır. Bu yazımlar çeviri yazıya aktarılırken imlada düzeltmeye gidilmiş, bu doğrultuda transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. (Hak : Hak, hâne : hâne...)

8. Metinde klasik transkripsiyon işaretlerinin tamamı kullanılmıştır.

Kışsa-i Aşhâb-ı Kehf [81-87]

- 1 Gel ey dil başka bir perdeden sâz et
Seni yaradana amd [u] niyâz et

İsm-i Hâkla yâd edip evrâdını
Duyur ol ma‘şûkuña feryâdını

Doğa andan albe nûr-ı hidâyet
Ede türlü ni‘amlarla ziyâfet

Đalâlet râhını terk et ziyâ bul
Dünyâ âhret merâmın bulsun huşûl

- 5 Egniñe giy zühđ [ü] takvâdan libâs
Aldamasın seni *vesvâsi’l-annâs*

Gönlünü râm eyle Tañrı adına
Mücrimânın erişir imdâdına

Ğanîdir ol baĥş eder her merâmı
Saña ġaflette almaĥlık revâ mı

Luţf [u] iĥsânına yoktur nihâyet
Ķâdirdir vermeye saña liyâĥat

Bilirim sen degilsin ĥün muĥtedir
Seni ĥalk eyleyen her şey’e ĥâdir

- 10 Şâlihler zümresine ıl iltihâĥ
Aĥ ağzını söyleyen Hâĥ muĥaĥĥaĥ

Ğullarına Ğağ ne Ğikmet Ğösterir
Ğulluğ et sen Ğağ murâdıñı verir

Mağrûm etmez kimseyi Mevlâ Kerîm
Rağmetine nâ'il eyler ol Rağîm

Saňa geldim 'işyânımla ben Ğağîr
Merâmım üzre beni Ğıl muğtedir

Varlığñdan birliğıñden söyleyim
Ğikmet-âemiz Ğışşalar nağl eyleyim

15 Bırağ ey dil dünyâ Ğîl ü Ğâlini
Beyân et Aşğâb-ı Kehfiñ Ğâlini

Ğağ Te'âlâ kelâmında söylemiş
Bu Ğışşayı böylece nağl eylemiş

Bir şeh(i)r¹⁶ var aňa derlerdi Efsûs
Şimdi ma'lûm söylenir aňa Tarsûs

Dağyânûsuñ mülkü idi ol şeh(i)r
Dağyânûs put-perest bir ehl-i küfür

Ğamu Ğalkı döndürürdü dînine
Ğükmü işlerdi yesâr u yemîne

20 Aňa râm olmayanı Ğatl ederdi
Ehl-i îmâna nice Ğîn güderdi

¹⁶ Bu kelime metin boyunca (شهر) şeklinde yazılmıştır. Müellif burada kelimenin bugünkü söylenişini imlaya yansıtmıştır.

Altı kişi aña râm olmadılar [82]
Emrine hîç inkıyâd kılmadılar

Dağyânûsa anları söylediler
Şeh(i)rde var altı kişi dediler

Anlar seniñ emriñe baş egmezler
Tuttuğumuz dîni aşlâ sevmezler

Dağyânûs dedi getiriñ göreyim
Anlarıñ şamârını ben vereyim

25 Getirdiler dârü's-şer'e ol zamân
Ğazaplanıp Dağyânûs dedi hemân

Duymuşum siz başka dîn tutarsıñız
Bizim Tañrılara taş atarsıñız

Ederken halk Tañrımıza kıyâmı
Siziñ ser-keş olmañız hîç revâ mı

Geliñ Tañrımıza eyleñ ri'âyet
Kılıncımdan oluñ sizler selâmet

Dediler ol Tañrılar siziñ olsun
Cism ü cânıñız anıñla haşır olsun

30 Tañrımız bir aña îmân etmeyiz
Hidâyetten dâlâlete gitmeyiz

Yeri göğü sizi bizi yaradan
Bütün kâ'inâtı yoktan var eden

Şerîki yok nazîri yok birdir Hâk
‘İbâdete lâıyık oldur muhakkak

İulların yaptığı Tañrı olur mu
Oña¹⁷ tapan hiç selâmet bulur mu

Dağyânûs diñledi bu altı zâtı
Ğazaplandı tebdîl oldu şıfâtı

35 ‘İnât etmeñ dedi biter işiñiz
Yoksa kılınçtan geçer hep başiñiz

Dediler bu cânımız olsun fedâ
Tapmayız biz putlara birdir Hudâ

Dağyânûs bunları bir bir diñledi
Ğazaplanıp nice sözler söyledi

Em(i)r verdi adamına Dağyânûs
Çün emrinde idi ol şehr-i Efsûs

Ne var kamu mâllarını aldılar
Anları hânelerine şaldılar

40 Giderken Dağyânûs dedi anlara
Hâk bendesi ol ehl-i îmânlara

¹⁷ Burada (وكا) şeklinde yazılan zamir metinde çoğu defa (كا) şeklinde yazılmıştır.

Üç gün mühlet verdim size düşünün
Terk ediñ ‘inâdı dînime dönün

Siz civân-mertsiniñ yazıktır size [83]
Rücû‘ ediñ o dînden uyuñ bize

Üç günün sonunda gine isterim
Bu ‘inâta durursanız keserim

Anlar bilip bu fırsatı ğanîmet
Ettiler hânelerine ‘azîmet

45 Bir arada istişâre ettiler
Firâr edip ol şeh(i)rden gittiler

Yol için biraz da azık aldılar
Her umûrun Hakk’a ısmarladılar

Giderken gördüler yolda bir çoban
Olmuş idi ol çoban ehl-i îmân

Erişti çobana ilhâm-ı İlâh
Bunların hâline hem oldu âğâh

Çoban şordu hâllerini âşikâr
Dediler biz eyledik şimdi firâr

50 Bu şehir-i Efsûsa artık dönmeyiz
Fağat biz gidecek bir yer bilmeyiz

Çoban dedi çekmeyin siz müşkilât
Bende size ederim çün refâkat

Betâhlûs dağında var bir mağâra
Gidelim bizler girelim ol ğâra

Eylediler bâü'l-eşfâk hareket
Dileyip Allahtan râh-ı selâmet

Ol çobanıñ bir köpegi var idi
Mûnis idi ol çobana yâr idi

55 Düştü peşlerine birlikte gider
Anlar ol köpegi men' etmek ister

Ayrılmaz ol köpek birlikte gider
Peşinden anları hem ta'kîp eder

Men'ine çok çalıştılar ol zamân
Hak Te'âlâ köpege verdi lisân

Köpek dedi uyursunuz siz hemân
Bende size olurum bir pâsbân

Gidip birlikte ol ğâra vardılar
Kapısından içeriye girdiler

60 Dediler yâ Râbbi lutfuñ in'âm et
Bizi kudret şofrasından i'tâm et

Bizi her yanda ederler telaffuz
‘Adûlar şerrinden sen eyle mahfûz

Varlığından var oldu bu mevcûdât
Olmasaydın olmaz idi kâ’inât

Kün dediñ lâ-cerem oldu bu eşyâ
Kerem kıl görmesin bizi eşkıyâ

Böyle deyip uyku aldı gözlerin [84]
Hakka teslîm eylediler özlerin

65 Geçti üç gün su’âl etti Dağyânûs
Gelsin ol kişiler dedi o menhûs

Söylediler yâ melik bil âşikâr
O altı kişiler eylemiş firâr

Betâhlûs dağında var bir mağâra
Varıp gizlenmişler onlar o gâra

Dedi adamlarına biz gidelim
Anları orada der-dest edelim

Țutup anlara edelim çok ezâ
Çünkü oldu anlar cezâyâ sezâ

70 Yola çıkıp mağârâya erdiler
Cümlesi de uyumuşlar gördüler

Dedi bunlar kıalsın burda ebedî
Mağâra kıapısını örûñ dedi

Bir taş yazıp ol araya kıoydular
Târîh olsun bunlara söylediler

Ördüler kıapıyı muhkem gittiler
Varıp ol şehri-i Efsûsa yettiler

Hâk Te‘âlâ anları şaklar idi
Cebrâ‘il her gün gelip yoklar idi

75 Çevirirdi şağa şola anları
Ağrımasın çürümesin tenleri

Sözü dırâz etmeyelim el-hâşıl
Uyurdular anlar üç yüz do kıuz yıl

Uyandırdı anları Hâk nâgehân
Yokladılar kendilerin ol zamân

Ağrımamış toprak üzre yanları
Velâkin acı kımış hep kıarınları

Uzamış hem saçları tırna kıları
Ceset dürüst şolmamış yanakları

80 Dediler biz ne kıadar uyumuşuz
Ka kı gün oldu ‘acep hîç duymamışız

Girer-[i]ken ğâra doğmuş idi gün
Gün ğurûba gelmiş olmamış bir gün

Meksîl(i)nâ anlarla edip telaffuz
Her ne ise Hudâ eylemiş maḥfûz

Şimdi bize lâzım olan bir iş var
Ġâyet maḥfî tutuñ duymasın aġyâr

Biraz akçe alıñ şimdi biriñiz
Gidip şehre bize ta‘âm alıñız

85 Şakın bizden kimse âġâh olmasın
Ta‘âm alıp dönüñ aġyâr görmesin

Biraz akçe alıp gitti Yemliḥâ [85]
Şehir kapısına yetti Yemliḥâ

Gördü şoḡakları olmuş taġayyür
Baḡtı her cânibe kıldı tefekkür

Baḡtı insânlarda aṣlâ tanış yok
Başkalaşmış şoḡaklar tebdîlât çok

Vardı ekmekçiye ta‘âm alacak
Bilmedi şoñunu nere varacak

90 Verdi biraz akçe ta‘âm istedi
Bu parama göre ekmek ver dedi

Alıp parayı eline söyledi
Nerden aldıñ sen bu parayı dedi

Dedi aḥşam babamdan aḥz eyledim
Ṭa‘ām için şimdi ben size geldim

Ekmekçi der işiñ âşlını bildir
Bu para bu devre ‘â’it degildir

Doğru söyle ḥazîne bulduñ meger
Seni zâbıtaya vereyim ḥaber

95 Ekmekçi eyledi anı çok icbâr
Âhiri zâbıtaya kıldı iḥbâr

Yemliḥâyı götürdüler âmîre
Varıp anda ifâdesini vere

Girince ḥuzûra âmîr söyledi
Bu işi sen doğru ḥaber ver dedi

‘Ayân eyle bu para neniñ nesi
Nere koyduñ ne miḳtârdır gerisi

Yemliḥâ der aḥşam aldım evimden
Ḥaṭâ şâdır olmaz aşlâ dilimden

100 Doğru derim ben ḥazîne bulmadım
Sözüm gerçek yalan söyler olmadım

Ṭa‘ām alam dedim geldim dükkâna
Bilmedim bu işi düştüm gümâna

Evden aldım bu parayı işte dün
Neden tazý[î]k edersin beni bugün

Yemliḥânın iddi‘âsın gördüler
Babasının hem adını şordular

Ḥaber verdi babasını söyledi
Adresini doğru ‘ayân eyledi

105 Dediler biz duymadık öyle kişi
Dayak yeme doğru söyle bu işi

Yemliḥâ der Daqyânûsa götürün
Beni anın ḥuzûruna yetirin

O âgâhtır çünkü bilir bu işi [86]
Gördüğü dem tanıır beni ol kişi

Yemliḥânın baktılar hep gözüne
Ḥayret edip güldüler bu sözüne

Dediler ol Daqyânûs fevt olalı
Üç yüz yıla qarîb oldu öleli

110 Pâdişâh olmuştu şâlih Tendûrûst¹⁸
Aña kalmış idi taht-ı Daqyânûs

¹⁸ Bu kelime (تندورست) Dakyanus’tan 300 yıl sonra melik olan “Tendürüsîs” olmalıdır.

Pâdişâha anlar haber verdiler
Alıp anı huzûra götürdüler

Mü'min idi melik şordu ol zamân
Naşıl oldu bu iş eyle 'ayân

Yemlihâ melike bir bir söyledi
Şûret-i ahvâli hep nakl eyledi

Melik alıp yanına birçok yârân
Birlikte ol gâra oldular revân

115 Yemlihâ ileri sür'at eyledi
Arkaşalarına hâli söyledi

Melik gelip okudular ol taş
Âgâh olup aıldılar bu işi

Anlara selâm verip aldı cevâb
Kamu hayret içre kaldı şeyh [ü] şâb

Melik vedâ' eyler iken ol zamân
Anlara bir uyku geldi nâgehân

Uyudular kabz olundu rûhları
Fâtîha kıl şâd olsun ervâhları

120 Bize bu bir Hakkıñ 'ibret-nümâsı
Tefekkür kıl var bunun çok ma'nâsı

Hak Te‘âlâ külli şey’e kâdirdir
Kıyamette ölüleri diriltir

Gör Aşhâb-ı Kehfî nice uyuttu
Üç yüz dokuz sene sonra diriltti

Kıyâmet gününe şahit bu ahvâl
Sa‘y edip kesb eyle bir şâlih a‘mâl

Kamu ‘işyânîna eyle i‘tirâf
Hak kerîmdir kulumu eyler mu‘âf

125 Bülbul ol cân gülşeninde âvâz et
Binlerce Allaha hamd u niyâz et

Ğâfil olma gece gündüz kıl namâz
Namâz ile kabûl olur her niyâz

Namâz insânı vâsıl-ı Hak eyler
Namâz gönülleri dâ‘im pâk eyler

Namâzdır her ‘ibâdetiñ efdali
Namâz kılmazsañ görürsün esfeli

Ğâfil olma âmân yevm-i mahşerden [87]
Şefâ‘at isterseñ hayrû‘l-beşerden

130 ‘Ömrün âhir olur bir gün nihâyet
Cism ü cânıñ görecektir kıyâmet

Görünmeden kıyâmetiñ nişânı
Her belâdan emîn eyle bu cânı

Ḳadîm degil bu cân cisme emânet
Alır bir gün anı şâhibi elbet

Düşün bir kez niye geldik cihâna
Vazîfeñ ne neden konduñ bu hâna

Kendi nûrundan yarattı Ḥaḳ seni
Ġâfil ḳaldıñ bilmediñ hîç sen seni

135 Şıfât-ı zâtından insân eyledi
Saña türlü ni‘met ihsân eyledi

Uyup şeytâna şaşırdıñ yoluñu
Düşünmeden sen encâm-ı hâliñi

Ḳul iseñ Allaha çalış ḳulluğa
Ġâfil ḳalmaḳ yaḳışmaz insânlığa

Oḳu ḳardeş *men ‘areften* dersiñ al
Eriş bir mürşîde et aḥz-ı kemâl

‘**Alî Bâḳî** gibi ḡaflet çulunu
Bürünüp şaşıрма Ḥaḳḳıñ yolunu

140 Bu ḳışşamız burda buldu nihâyet
Resûl-i Ekreme ver bir şalavât

EK 2

Kıssa-i Ashâb-ı Kehf'in Ali Baki'nin El Yazısıyla Orijinal Nüshasından
Örnek 06 Mil. Yaz. A 5302

